

PÍSEMNÁ PRÁCE VE VIKARÁTU ČCE

OBĚŤ JAKO TÉMA KATECHEZE

Starozákonní oběti a oběť Ježíše Krista jako předmět náboženského vyučování

Vypracoval: Mgr. Lukáš Klíma

Konzultant: Mgr. Ivo Mareš

Rok odevzdání: 2008

Obsah

1. Úvod do problematiky.....	1
2. Oběť ve Starém zákoně	2
2.1 Obětní terminologie.....	2
2.2 Všeobecná pozorování	5
2.3 Celkový význam starozákonních obětí	6
2.3.1 Ustanovení o oltáři (Ex 20,22–26)	7
2.3.2 Ustanovení o každodenní oběti (Ex 29,38–46)	8
2.4 Kategorizace starozákonních obětí.....	11
3. Oběť Ježíše Krista	12
3.1 Starozákonní obětní terminologie vztažená na Ježíše Krista	12
3.1.1 Kristus jako oběť velikonočního beránka (פֶּסַח).....	14
3.1.2 Kristus jako oběť červené krávy (פְּרֵה אֲדֻמָּה).....	16
3.1.3 Kristus jako oběť za hřích (חַטָּאת).....	17
3.1.4 Kristus jako oběť smíření (כִּפּוּר)	19
3.1.5 Kristus jako oběť za vinu (אָשָׁם)	20
3.1.6 Kristus jako oběť libé vůně (רִיחַ נִיחֹחַ)	21
3.2 Následování Krista přinášením oběti	21
4. Biblické hodiny na téma „oběť“	23
4.1 Biblická hodina pro děti mladšího školního věku.....	23
4.1.1 Charakteristika věku z hlediska náboženské pedagogiky	23
4.1.2 Stanovení tématu a cíle katecheze.....	24
4.1.3 Osnova biblické hodiny.....	25
4.1.4 Jednotlivé body vyprávění	25
4.1.5 Hra „Křížová honěná“	26
4.1.6 Výtvarná dílna	26
4.2. Biblická hodina pro konfirmandy	27
4.2.1 Charakteristika věku z hlediska náboženské pedagogiky	27
4.2.2 Stanovení tématu a cíle katecheze.....	28
4.2.3 Osnova setkání s konfirmandy	28
4.2.4 Body pro rozhovor o tématu.....	28
4.2.5 Jiné formy pro osvojení tématu	30
4.3 Biblická hodina pro dospělé.....	31
4.3.1 Biblický výklad	31
4.3.2 Diskuse k tématu	33
5. Závěr.....	33
6. Literatura	34

1. Úvod do problematiky

Úkolem předložené práce je katecheticky tematizovat důležitý biblický (starozákonní i novozákonní) motiv, kterým je oběť. Toto téma se bude muset vyrovnávat s dvojitou obtíží:

1. Pro katechezi bývají většinou využívány biblické narativní pasáže. Poutavě převyprávět biblický příběh se nabízí jako nejsnazší způsob sdělování biblických látek. „... příběhy, popisující zkušenosti lidí s Bohem, mají trvalou působnost a zkušenosti, které zachycují, vedou ke zkušenostem novým. Ve víře smíme dokonce říci, že právě o tohle v příbězích jde.“¹ První pracovní formou biblické katecheze je „dobře a obrazně vyprávět příběh, aby text ožil“.²

Vedle pasáží, které obsahují zřetelnou dějovou posloupnost a lze je po přečtení dobře převyprávět, rekonstruovat, parafrázovat, přetlumočit, vcit'ovat se do jednotlivých postav, bibliodramaticky ztvárnit... se v Bibli nacházejí rozsáhlé oddíly látek, vyjadřujících určité „pokyny“ (תורות – „řády“, „zákony“; מצוות – „příkazy“; תקנות – „ustanovení“, „nařízení“; משפטים – „soudy“). Jedná se o popisy toho, kdo a jak má kdy a co dělat. K takovýmto pokynům patří i kultické látky, které představují obětní systém. Tato obtíž je více doménou Starého zákona.

2. Nový zákon na mnoha místech interpretuje Ježíšovu smrt jako zástupnou, smírcí či vykupující oběť (např. Ř 3,25; 5,8– 11; 8,3; 2K 5,18– 21; Ef 5,2; Žd 7,27; 8,3; 9,26; 10,10.12; 1Pt 1,18– 20; 1J 2,2; 4,10; Zj 5,6.9.12). Tato představa může být pro současnou křesťanskou katechezi značně nesnadná. Problematičnost křesťanského učení o zachraňující moci oběti lze dobře vidět např. na odmítavém postoji Rudolfa Bultmanna, který „považuje skutečnost, že božská bytost, která se stala člověkem, usmíří svou krví hříchy lidí, za primitivní mytologii“.³ Podobně odmítavě se k obětní interpretaci Ježíšovy smrti staví současný katolický teolog Eugen Biser,⁴ který nachází stopu toho, že se Ježíšova smrt chápala jako zástupná oběť, v Lukášově poznámce ve Skutcích apoštolů: „Také mnoho kněží přijalo víru.“ (Sk 6,7). „Na pra-sbor jako velká tíha dolehla otázka, proč musel Ježíš tak hrozně trpět a podle Bisera tito

¹ JONKER, Evert: Aby se slovo dostalo ke slovu. Podněty pro tvořivou katechezi. Eman, Benešov 2006. s. 12.

² Ibid. s. 43.

³ BULTMANN, Rudolf: Neues Testament und Mythologie, in Kerygma und Mythos I. Citováno podle PÖHLMANN, Horst Georg: Kompendium evangelické dogmatiky, Mlýn, Jihlava 2002, s. 248.

⁴ Profesor křesťanského světonázoru a filosofie náboženství na „Guardini– Lehrstuhl“ v Mnichově.

kněží přišli s odpovědí: Co množství našich obětí nemohlo dosáhnout, to dokázala Ježíšova smrt za předpokladu, že bude chápána jako oběť.“⁵

Odmítání této interpretace Ježíšovy smrti některými teology ukazuje patrně také na celkovou nesnadnost toho, jak chápat a katecheticky předávat to, že díky Ježíšovi se objektivně a nezvratně odehrálo něco zásadního v náš prospěch, něco rozhodujícího pro naše dobro.

I přes výše nastíněné obtíže se domnívám, že hlubší pohled na téma oběti může být pro křesťanské učení o spasení či vykoupení velkou pomocí. Předložená práce se bude na toto téma soustřeďovat ve třech částech. V první části se pokusím utřídit a zpřehlednit starozákonní materiál, který se k tématu oběti vztahuje a představit v rámci Starého zákona celkový význam oběti. Ve druhé části ukážu na to, jak Nový zákon terminologicky navazuje na Starý, který není jen doplňkovou látkou k lepšímu pochopení Nového. Obětní terminologie a celkový význam přinášení obětí ukazuje, že Nový zákon namnoze patří do myšlenkového a náboženského světa zákona Starého. Tyto dvě části budou více biblicko-teologické. Ve třetí, více praktické části, se pokusím využít výtěžky prvních dvou pro přípravu biblické hodiny na téma „oběť“ pro mladší školní věk, konfirmandy a dospělé.

2. Oběť ve Starém zákoně

2.1 Obětní terminologie

České slovo oběť má ve svém etymologickém pozadí význam „slib“, „věc slíbená“.⁶ Jiný významový rozměr oběti je evokován přes latinu do představy „sakrální nabídky“.⁷ Dnes již ovšem není toto slovo vnímáno ve svých původních konotacích. V běžné mluvě se používá v metaforickém významu ve spojeních jako „oběť dopravní nehody“ nebo „oběť živelné katastrofy“, tedy pro označení toho, kdo byl postižen něčím negativním, komu se stala nějaká újma. Blíže původnímu významu je použití slova oběť pro vyjádření určitého dobrovolného sebeomezení, odříkání si něčeho pozitivního. V tomto smyslu má slovo oběť kladný rozměr. Z terminologického hlediska je české slovo oběť v biblicko-kultických souvislostech velmi kumulativní. Sdružuje v sobě celou řadu termínů hebrejských, které se do češtiny⁸ překládají souslovím. Jeden prvek tohoto sousloví tvoří slovo „oběť“ a další prvky upřesňují, o jaký typ oběti se jedná. V hebrejštině se ovšem jedná vždy pouze o jeden speciální termín:

⁵ Citováno podle NANDRÁSKY, Karol: Nie zástupná obeť, ale čin lásky. In Křesťanská revue 8/2005, s. 225, 226.

⁶ HOLUB, Josef: Stručný slovník etymologický jazyka československého. Československá grafická unie, Praha 1937, s. 177.

⁷ Z latinského *offere* – „podávat“, „nabídnout“, „vydat“; odtud název církevní sbírky *ofěra*.

⁸ Vycházím z terminologie Českého ekumenického překladu.

„oběť zápalná“ (עֹלָה), „oběť ohnivá“ (אֶשָּׁה), „oběť celopalu“ (כִּלְיִל), „obětní dar“ (קָרְבָּן), „obětní hod“ (זֶבַח), „oběť každodenní“ (תְּמִיד), „oběť zaslíbená“ (נִדְּרָה), „oběť dobrovolná“ (נִדְּבָה), „oběť za hřích“ (חַטָּאת), „oběť za vinu“ (אֲשָׁף), „oběť podávání“ (תְּנוּפָה), „oběť pozdvihování“ (תְּרוּמָה), „oběť přídavná“ (בְּנִחָה), „oběť smíření“ (כִּפּוּר), „oběti uvádění v úřad“ (מְלֻאִים), „oběť pokojná“ (שְׁלָם), „oběť děkovná“ (תּוֹדָה)⁹, „obětní hod velikonoční“ (פֶּסַח), „oběť úlitby“ (נִסְךְ).

Jako další kategorii obětní terminologie je možné uvést „oběť očišťování“ pomocí dvou ptáků (שְׁתֵּי צִפְרִים – Lv 14,4) a červené krávy (פָּרָה אֲדָמָה – Nu 19,2). Přestože v těchto případech nemáme hebrejský jednoslovný termín pro určitý typ oběti, můžeme rituál se dvěma ptáky a červenohnědou krávou považovat také za určitý typ oběti, neboť je zde knězem rituálně usmrceno zvíře za účelem odstranění kultické nečistoty. Tím dostáváme přes dvacet různých výrazů, kterými je v rámci biblické hebrejštiny možno blíže specifikovat o jaký typ oběti se jedná.

Také úkon „obětování“ se vyjadřuje zvláštní skupinou sloves, které nepochybně získaly svůj odborný technický význam v průběhu staletého užívání. Nejobyklejší je sloveso *zbch* (זָבַח) ve smyslu „porážet k oběti“. Jeho základní význam byl pravděpodobně „zabíjet zvíře pro přípravu pokrmu“, jak to naznačuje příbuzné arabské sloveso *dbch*, které se užívá pro porážku zvířat v nejširším smyslu slova, ovšem mimo ty případy, které se výslovně vztahují na obětování. Sémantický vztah זָבַח k profánnímu zabíjení ilustruje Iz 34,6 – „Hospodin má obětní hod (זָבַח) v Bosře a v zemi edómské velké porážení (טָבַח)“. Podobnost těchto kořenů¹⁰ by mohla naznačovat, že se v prasemitské vrstvě jednalo o jeden kořen, který vyjadřoval porážení zvířat. V biblické hebrejštině se již setkáváme se dvěma kořeny, z nichž *zbch* označuje porážení sakrální a *tbch* profánní. Sloveso *zbch* často přijímá odvozený akusativní tvar (זָבַחַ) ve významu „obětovat obětní hod“, např. Lv 22,29; Dt 18,3; 1S 6,15.

⁹ Člověk, který se dostal ze životního ohrožení smrtelnou nemocí nebo pronásledováním, slavil Boží záchranu děkovnou obětí a vyznával (חִי יְדָה) Boha jako svého vysvoboditele. Pozval lidi ze svého okolí k slavení děkovné oběti, se kterou souviselo zpívání děkovné písně, která se vztahovala jeho bídu a záchranu a oslavovala tak Boží spásné dění. Takovéto písně nacházíme v žaltáři (např. Ž 116). Proto výraz תּוֹדָה označuje jak „děkovnou oběť“, tak „děkovnou píseň“.

¹⁰ Liší se vzájemně pouze radikálem, který si je artikulačně blízký (ז – ט). K podpoře této hypotézy by však bylo třeba podniknout exkurz do hamito-semitských jazyků.

Porážení obětního zvířete se ovšem může popisovat obvyklejším slovesem pro „zabíjení“ – *šcht* (שחט), tak např. Ez 44,11; Ex 29,16. Mohlo by se také mluvit o „dělání oběti“ – *ash* (עשה), např. Ex 10,25; 1Kr 12,27; Jr 33,18. Jiné aspekty obětního aktu mohou být objasněny užíváním dalších sloves, např. oběť „presentovat“, „přinést“, nebo „nabídnout“, např. Am 4,4 (hif. בוא) a 5,25 (hif. נגש). Další hlediska obětního procesu se odrážejí v takových slovesech jako oběť „připravovat“ (hif. כון – Sf 1,7), „vařit“ (pi. בשל – Ez 46,24), „požehnat“ (pi. ברך – 1S 9,13), „vystoupat“ (hif. עלה – Lv 17,8; srov. „oběť zápalná“).

Za povšimnutí stojí skutečnost, že standardní slovesa pro spálení na popel, zpopelnění obětního materiálu na oltáři, jsou výrazy. עלה (hif.) nebo קטר (hif.) „proměnit v páru“, „způsobit stoupání v kouři“ (Lv 1,9.13). Kausativní kmen (hifil) posledně zmíněného slovesa poukazuje na izraelské oběti; faktitivní kmen (piel) je vždy (s výjimkou Am 4,5) používán pro neizraelské bohoslužebné formy (např. 2Kr 17,11). Podobně sloveso *šrf* (שרף) ve smyslu „spálit“ se nikdy neuvádí pro spálení na oltáři, ale jen pro zpopelnění těch částí oběti, které se pálí mimo tábor (např. Lv 4,12). Protikladem je ekvivalentní ugaritský kořen *šrp*, od kterého je v ugaritských náboženských textech odvozen termín pro oběť zápalnou (viz pozn. 9).

Pojetí oběti jako daru, který dává obětující Bohu, objasňuje fráze „dary jejich svatých věcí“ (בְּתִנֹּת קְדֹשֵׁיהֶם – Ex 28,38). Mimo to je zvláštní rys oddělení (vynětí z profánního užívání – tedy posvěcení) oběti úzce spjat s názorem, že oběť je dar svatému Bohu. Výrazy odvozené od kořene *qdš* (קדש), které tuto svatost vyjadřují, se často vztahují obzvláště na oběti a její části, např. Lv 27,9.

Výše uvedené seznamy obětní terminologie si nečiní nárok na úplnost, dobře však ukazují, jak široké slovní pole tato terminologie v rámci Starého zákona zaujímá.¹¹ Z tohoto hlediska se ukazuje, jak nesnadné je v rámci biblické teologie mluvit o oběti jako takové. Dříve, než budu uvažovat o jednotlivých obětech a jejich dílčích významech, zaměřím se na všeobecné pozorování toho, co platí o všech druzích obětí, a pokusím se vystihnout jejich celkový význam.

¹¹ Mnohé z těchto obětních termínů se nachází již v kanaánsko-syrském náboženství. Např. v Ugaritu jsou doloženy termíny pro přinášení obětí, které známe také ze Starého zákona: *kll*, *dbch*, *mnch*, *šrp*, *šlm*, *urm*, *šnpt*, *šqrb*. Viz obětní seznamy KTU 1.27; 31; 39–43 (česky STEHLÍK, Ondřej: Ugaritské náboženské texty. Věšhrad, Praha 2003, s. 246–279).

2.2 Všeobecná pozorování

Prvním předpokladem je, že věc, která byla obětovaná, musela být vlastnictvím obětujícího (viz Lv 1,2); mohl ji buď koupit, nebo přinést z domova. Kdo obětuje, obětuje svoje vlastnictví, tzn. určitým způsobem sebe samého.

Dále je zřejmý zemědělský charakter všech obětních prvků. Snad s výjimkou kadidla se ve všech případech jedná o jedlé věci. Ale na rozdíl od mezopotámského názoru, že oběti byly nezbytné pro bohy jako jejich hlavní potrava (srov. Dt 32,37.38), je o Bohu Izraele řečeno, že v jistých druzích oběti „našel zalíbení“ (רצוה). Vedle toho jsou oběti Hospodinem nazývány také jako „moje potrava“, „můj chléb“, „mé oběti ohněm“, „moje libá vůně“ (Nu 28,2) a „má potrava tuk a krev“ (Ez 44,7). Na druhé straně kněží přijímali určité části a byli povinni je sníst na svatém místě (Lv 6,26) a někdy bylo tomu, kdo oběť přinášel dovoleno, aby si vzal část obětního zvířete domů a použil je jako pokrm pro společnou hostinu.

Obětně přijatelná zvířata patřila ke zdomácnělým druhům, které byly chovány za účelem zajištění obživy nebo jiných produktů (býci, krávy, ovce, kozy, holubi); některá tažná a pracovní zvířata jako velbloud, kuň či osel, která byla nečistá, se k oběti nepožívala.¹² V levitských předpisech se stále zdůrazňuje, že obětní zvíře muselo být bez poskvrny (טָהוֹר). Diskvalifikující poskvrny jsou specifikovány a souhrnně uvedeny v Lv 22,17–25. Minimální věk každého obětovaného zvířete bylo osm dní (v. 26–30).

Ačkoliv libace (úlitba) vína a obilné obětiny hrály významnou roli v rituálech, nejdůležitější oběti byly zvířecí. Obětní usmrcení živého tvora bylo významným faktorem téměř při každém druhu obětního rituálu. Znamením toho, že život byl utracen, byla extrakce – vypuštění krve zvířete, „neboť život těla je v jeho krvi“ (Lv 17,11). Proto také bylo lidem zakázáno krev požívat (Lv 17,10)¹³, neboť život patřil jen Bohu.

Velmi pečlivá pozornost, věnovaná užívání a dispozici krve při různých druzích obětí, ukazuje, že i u obětí, které neměly primárně smírčí charakter, přece jen nebyla zcela pominuta zásada smíření skrze prolitou krev. Ve skutečnosti je role krve v různých rituálech jedním ze sjednocujících prvků, respektive rysů celého izraelského obětního systému. Starověký význam slova smíření (*kpr*) v obětním kontextu (např. Lv 17,11) zřejmě spočíval v tom, že hřích toho, kdo oběť přinášel, byl „odstraněn“ a to nejen ve smyslu rituálního očištění, ale i v etickém smyslu, tedy že už více nenarušoval vztah obětujícího k Bohu.

¹² S tím kontrastují zmínky o rituálním zabíjení osla v textech z Mari, nebo velblouda, jak je známe z islámu.

¹³ Také Gn 9,4; Lv 3,17; 7,26; 17,14; Dt 12,16.23; 15,23; 1S 14,31–34.

Určité jiné části zvířete, obzvláště vnitřní orgány a k tomu přináležející tuk, byly spáleny na oltáři; považovaly se za části, které patří výlučně Bohu.¹⁴ S tím kontrastuje skutečnost, že právě některé z těchto částí byly v např. řecké epické literatuře požívány obětujícími. Kůže obětovaného zvířete byly většinou dávány knězi (Lv 7,8).

Vedle tradičního pojetí, ve kterém byly oběti chápány jako dary lidí Bohu (bohům¹⁵) může být oběť v biblickém kontextu také Boží nabídkou člověku, jak to vyjadřuje Lv 17,11 – „Neboť duše těla je v krvi a já jsem vám ji dal na oltář pro smíření vašich duší, neboť ta krev, ona smiřuje duši.“ (vlastní překlad). Je to sám Hospodin, který dal Izraelcům na oltář krev za účelem smíření. Tedy oběť dává Hospodin lidem, nikoli lidé Hospodinu. Tímto pojetím se biblická koncepce oběti zásadně liší od pojetí kultických systémů okolních národů.

Také v případě, kdy je v Bibli oběť pojímána jako lidský dar Bohu, je toto pojetí spojeno s představou, že se jedná o navrácení toho, co člověk od Boha předtím dostal, jak to vyjadřuje v modlitbě král David: „Nyní, Bože náš, vzdáváme ti chválu a oslavujeme tvé skvělé jméno. Vždyť co jsem já a co je můj lid, že máme možnost takto přinášet dobrovolné dary? Od tebe pochází všechno. Dáváme ti, co jsme přijali z tvých rukou.“ (1Pa 29,13.14).

2.3 Celkový význam starozákonních obětí

Aby se mohl člověk setkat se svatým Bohem, musel vykonat posvátné obřady, úkony, které se liší od profánních činností a jsou dány zvláštními normami předepsanými pro kult. Mezi těmito obřady (očisťování a posvěcování) byla nejvýznačnější právě oběť, která spočívala v tom, že obětní zvíře přešlo ze světa profánního do světa božského. Obětovat (lat. *sacrificare*) znamená „činit posvátným“. Oběti bylo nezbytně třeba, neboť obětník sám nebyl schopen úplně přejít do božského světa. Přes všechny zasvěcovací ceremonie zůstával pozemským člověkem. Proto mu rituál předepisoval vzít jinou živou bytost, zvíře bez jakékoli vady, které se bude Bohu líbit, a obětovat je na oltáři. Tato oběť byla zabita a strávena ohněm, a tak symbolicky stoupala k nebi. Nebo se její krví kropilo směrem ke svatyni, kde byl Boží trůn (Boží přítomnost). Tento obřad znamenal vrchol všech rituálních separací. Oběť byla zcela zbavena pozemské existence, aby byla pohlcena ohněm, jenž ji nesl k Bohu.

¹⁴ Výjimku tvoří oběť velikonočního beránka, který měl být sněden „s hlavou i s nohama a vnitřnostmi“ (Ex 12,9).

¹⁵ Na pokleslejší úrovni byla oběť chápána na principu *do, ut des – dávám, abys dal*, tedy: dávám (ti bože oběť), abys (mně) dal (požehnání).

Starozákonní kult tedy nabízel obětní rituál jako schéma přiblížení se ke svatému (oddělenému¹⁶) Bohu. Proto je patrně nejobecnějším hebrejským termínem pro fenomén oběti, který integruje více jednotlivých typů krvavých i nekrvavých obětí, pojem „obětní dar“ – *korban* (קָרְבָּן). Překládání toho výrazu jako „obětní dar“ je ovlivněno Septuagintou, která hebrejský výraz *korban* překládá slovem *dóron* (δῶρον) – „dar“. *Korban* je výraz, který se objevuje v řeckém přepisu κορβάν u Mk 7,11, kde se také vysvětluje jako ὁ ἐστὶν δῶρον – „to je dar“. Ovšem hebrejský kořen קָרַב (obecně semitský *qrb*), od kterého je tento termín odvozen, ukazuje jiným směrem. Znamená „přiblížit“, „blížit se“, „být blízko“. V tomto smyslu je oběť v rámci starozákonního kultu to, co je přineseno do blízkosti (Boží), tedy to, co překlenuje distanci mezi Bohem a člověkem a navozuje jejich vzájemnou blízkost.¹⁷

2.3.1 Ustanovení o oltáři (Ex 20,22–26)

„Ustanovení o oltáři“ (Ex 20,22–26) představuje koncentricky strukturovaný text s centrální výpovědí v. 24b: „Na každém místě, kde určím, aby se připomínalo mé jméno, přijdu k tobě a požehnám ti.“ Z tohoto oddílu můžeme pro celkovou koncepci starozákonních obětí usoudit na tři významné poukazy:

1. Oltář je místo Božího příchodu a tento Boží příchod se koná právě při příležitosti oběti. Bůh přichází tehdy a tam, kde je mu přinášena oběť. Tím Bůh dává svému lidu možnost k setkání. Je zde zároveň zdůrazněno, že při oběti nejde o pozvednutí obětujícího do nadpozemské sféry. Pokud je oběť mostem spojujícím nebe a zemi, tak pouze jednosměrným, z nebe na zem. Bůh, o kterém je v předchozím verši řečeno, že mluví se svým lidem z nebe (v. 22 – zdůraznění transcendence), oznamuje svoji připravenost sestoupit na zem, aby přišel ke svému lidu a to vždy, když ho lid o to prosí tím, že mu přinese oběť.

Boží příchod se zde oznamuje stejným slovem (בּוֹא), kterými je vyjádřen v Ex 19,9 a 20,20 – tedy při zjevení na Sinaji. Tím je každá oběť spjatá s teofanií na Sinaji jako její napodobení. Ve stejném okamžiku, kdy se Bůh zjevuje s hřměním a blýskáním (20,18) a lid se bojí, sděluje mu Bůh také svoji připravenost přijít nenápadně (bez extrémních „meteorologických“ projevů) skrze akt oběti.

¹⁶ Význam svatosti jako oddělenosti dobře vystihuje aliterace v Joz 20,7 – „I oddělili jako svatý Kedeš (וַיִּקְדְּשׁוּ) וַיִּקְדְּשׁוּ (אֵת) קִדְּשׁוֹ v Galileji...“

¹⁷ Synonyma, která vystupují v paralele s hi. קָרַב (terminus technicus pro přinášení obětí) a také vyjadřují navození blízkosti, jsou: „přinést“ (hi. בּוֹא – Lv 2,8); „přivést“ (hi. נָשָׂא – Mal 1,8); „předložit (na oltář)“ (hi. נָתַן – Lv 22,22) a „přinášet“ (hi. שָׂבַע – Ž 72,10).

2. Tento Boží příchod se uskutečňuje, když někdo obětuje na oltáři „ze svého bravu a skotu oběti své oběti zápalné i pokojné“ (v. 24a). Jak ovšem tento příchod konkrétně vypadá? V Sd 6,17–24 a 1Kr 18,20–38 je představen jako oheň, který pohltí připravenou oběť. Obětní oheň se ukazuje jako viditelná stránka Boží přítomnosti, stejně jako při působivé teofanii na Sinaji. Obětní zvířata měla být stažena z kůže, rozporcovaná a osolená, obilí pomleté na mouku nebo smícháno s olejem a upečeno a víno vylisováno. Prostě oběť měla být připravena jako pokrm. Přesto neslouží k ukojení Božího hladu (srov. Ž 50,12–13). Proto se při oběti nejedná o vyživování Boha, nýbrž o „pohostinnost“, kterou měl být Bůh uctěn.

Pohostinnost měla ve starověkém Izraeli dvě podoby. Jednak případ, kdy byl host uctěn tím, že mu hostitel předložil jídlo a zatímco host jedl, hostitel stál vedle, připraven hostu k dispozici (Gn 18,1–8; 1S 28,21–25). Častější byl však případ společného jídla. Oba tyto způsoby pohostinnosti odpovídají dvěma druhům obětí v našem textu. První způsob odpovídá oběti zápalné, při které bylo celé zvíře spáleno, druhý oběti pokojné, při které bylo obětní zvíře rozděleno mezi Boha a obětníky. Když tedy Bůh přichází při příležitosti oběti, přichází přijmout pohostinnost svého lidu.

To, že se oběť skládá ze stejných produktů, které zároveň sloužily jako hlavní obživa Izraele, vyjadřuje také zvláštní spojení Boha se svým lidem a zemí, kterou mu daroval.

3. Dalším důsledkem, který vyplývá z „ustanovení o oltáři“ je, že když Bůh přichází u příležitosti oběti, potom proto, aby žehnal. Nabídka pohostinnosti, kterou oběť vyjadřuje, předznamenává vzájemně vstřícný vztah. Nikdo nezve ke stolu své nepřátele. Když tedy čteme, že Bůh nabídku pohostinnosti přijímá, vyjadřuje tím zároveň svou přízeň vůči lidu, která se projevuje jeho požehnáním. Důležitým významem přinášení obětí je obdržení Boží požehnání.

Tím vším se „ustanovení o oltáři“ vykazuje jako jeden ze základních starozákonních textů pro porozumění celkovému významu oběti. V protikladu k jiným rituálním textům, zde neleží důraz na obětujícího a jeho oběti, ale na Bohu a jeho reakci na oběť. Oběť je podnětem k Božímu příchodu za účelem přijetí pohostinnosti svého lidu a udělení požehnání.

2.3.2 Ustanovení o každodenní oběti (Ex 29,38–46)

Dalším textem, který se jeví jako důležitý pro celkové porozumění významu starozákonních obětí je „ustanovení o každodenní oběti“ (Ex 29,38–46). Tento text je součástí velkého celku „ustanovení o svatyni“ (Ex 25–31, 35–40). Bezprostředně navazuje na oddíl o zasvěcení kněží, po kterém následuje popis ustanovení o každodenní oběti (v. 38–42a). V půlce verše 42 se mění tón výpovědi a řeč přechází z druhé osoby singuláru – rituálního předpisu do první

osoby – Božího oznámení: „Tam se s vámi budu setkávat, abych tam k tobě mluvil. Budu se tam setkávat se syny Izraele a místo bude posvěceno mou slávou. Posvětim stan setkávání a oltář; také Árona a jeho syny posvětim, aby mi sloužili jako kněží. Budu přebývat uprostřed Izraelců a budu jejich Bohem. Poznají, že já jsem Hospodin, jejich Bůh, že já jsem je vyvedl z egyptské země, abych přebýval uprostřed nich. Já jsem Hospodin, jejich Bůh.“

Oproti textu „ustanovení o oltáři“ jsou zde vyjádřeny navíc dvě nové skutečnosti:

1. Myšlenka Božího přebývání (שָׁכַן) uprostřed Izraelců. V protikladu k Ex 20 už Bůh nepřebývá v nebi, odkud přichází k lidu u příležitosti oběti, ale stává se Bohem přítomným uprostřed (בְּתוֹכָם) svého lidu. Příznačně se potom v Lv 9 nemluví o vertikálním sestoupení ohně od Hospodina, který pohlcuje oběť na oltáři (jako je tomu v 1Kr 18,38 – kořen נָפַל), nýbrž o horizontálním vyšlehnutí ohně (Lv 9,38 – kořen יָצַא).

Jak důležité je Boží přebývání uprostřed jeho lidu se ukazuje v závěru citovaného oddílu: „Poznají, že já jsem Hospodin, jejich Bůh, že já jsem je vyvedl z egyptské země, abych přebýval uprostřed nich.“ (v. 46). To je velmi neobvyklé zdůvodnění exodu. Podle tohoto textu Bůh nevyvedl Izrael z Egypta, aby je osvobodil z otroctví, jak to sděluje většina jiných textů na toto téma, ale proto, aby mohl přebývat uprostřed nich. A protože Bůh nemůže přebývat v nečisté zemi (srov. Joz 22,19 a Am 7,17) a zároveň chce přebývat uprostřed svého lidu, musel ho z Egypta vyvést.

Boží přítomnost uprostřed jeho lidu má však předpoklad zřízení Božího příbytku a pravidelné přinášení obětí jako pokrmu: „každodenně dva jednorocní beránky. Jednoho beránka přineseš ráno a druhého beránka přineseš navečer. A k prvnímu beránkovi též desetinu éfy bílé mouky zadělané čtvrtinou hínu vytlačeného oleje a jako úlitbu čtvrtinu hínu vína. Druhého beránka přineseš navečer; podobně jako jitřní obětní dar a příslušnou úlitbu jej přineseš v libou vůni, ohnivou oběť pro Hospodina. Tuto každodenní zápalnou oběť budete přinášet u vchodu do stanu setkávání před Hospodinem po všechna vaše pokolení.“ (Ex 29,38–42a).¹⁸

Texty o přinášení obětí tak opakovaně zdůrazňují pohostinnost – možnost setkání s Bohem při společném „stolování“. Výstavba textu „ustanovení o každodenní oběti“ se skládá ze dvou souvztažných částí: 1. Bohu je třeba denně přinášet předepsané oběti (v. 38–42a), neboť 2. Bůh bydlí uprostřed Izraele (v. 42b–46), které navíc vyjadřují, že pokud bude Izrael denně přinášet předepsané oběti, zůstane Bůh bydlet v jeho středu.

¹⁸ K těmto pravidelným dávkám požadovaným od lidu přibude ještě oběť od kněží, popsána v Lv 6,13–15. O svátcích byly předepsány ještě další oběti (Nu 28–29), které mají také charakter Božího pokrmu (doslova „mého chleba“ – לֶחְמִי).

2. Každodenní zápalná oběť má být přinášena před Hospodinem, tedy u vchodu do stanu setkávání (אֶהֱלֶה מוֹעֵד – v. 42). O tomto místě Bůh dále říká: „Budu se tam setkávat (וְנִעְדַרְתִּי) se syny Izraele a budu prokazovat svatost skrze mou slávu.“ (v. 43). Tím je obětiště zároveň jakýmsi „epicentrem“ svatosti uprostřed Izraele. Ta je neslučitelná s jejím protipólem – „nečistotou“.¹⁹ Ovšem svatost se na rozdíl od nečistoty nepřenáší pouhým kontaktem. Zřetelnou formulaci této skutečnosti nacházíme u proroka Agea: „Požádej kněze o poučení. ‚Kdyby někdo nesl svaté maso v cípu svého šatu a dotkl by se tím cípem chleba, kaše, vína, oleje nebo jakéhokoli jídla, bude to tím posvěceno?‘ Kněží odpověděli: ‚Nikoli.‘ I řekl Ageus: ‚Kdyby se někdo poskvřený mrtvolou dotkl něčeho z těchto věcí, poskvrní se to tím?‘ Kněží odpověděli: ‚Poskvrní.‘“ (Ag 2,11–13).²⁰

Nečistota se šíří dotykem jako nákaza epidemie. To je problém, protože svatost tuto potenci postrádá a proto se zdá být ve střetnutí s nečistotou slabší. „Když se někdo znečistí a od hříchu se neočistí, bude vyobcován ze shromáždění, neboť poskvrnil Hospodinovu svatyni.“ (Nu 19,20). Zanedbáním očištění by znesvěcení nabylo takových rozměrů, že by ohrozilo vlastní Boží přítomnost uprostřed Izraele.²¹ Znečištění se ovšem nelze plně vyhnout, neboť je sebou přináší běžný život (rození a umírání, kožní a pohlavní nemoci, menstruace, pohlavní styk, poluce, úhyn dobytka...)²²

K odstranění nečistoty a obnovení „společenství svatosti“ je tedy zapotřebí Boží intervence, která nachází svou konkrétní podobu v obětním systému. K zachování Boží přítomnosti uprostřed lidu a tím i života lidu v zemi sloužil právě nepřetržitý obětní „provoz“, jak o tom svědčí námi sledované ustanovení o každodenní oběti: „Každodenní zápalnou oběť budete přinášet u vchodu do stanu setkávání před Hospodinem po všechna vaše pokolení... Budu se tam setkávat se syny Izraele a místo bude posvěceno mou slávou... Budu přebývat uprostřed Izraelců a budu jejich Bohem.“ (Ex 29,42–45).

Zanedbání kultického provozu proto mělo pro lid naprosto ničující důsledky, jak o tom referuje kněžím a lévijcům král Chizkijáš: „Naši otcové se zpronevěřili, činili to, co je zlé v očích Hospodina, našeho Boha, a opustili ho, odvrátili svou tvář od Hospodinova příbytku, obrátili se k němu zády. Dokonce zavřeli dveře předsíně, zhasili kahánky, nepálili kadidlo a neobětovali ve svatyni Boha Izraele zápalné oběti. Proto Judu a Jeruzalém postihlo

¹⁹ Viz Ex 5,1. Lid musí odejít z „nečistého“ Egypta, aby mohl slavit Hospodinovu slavnost.

²⁰ Podobně Nu 19,22.

²¹ To se nakonec také skutečně stalo, viz Ez 8–10.

²² Např. Lv 5,2. Srov. Nu 5,2.3 – „Přikaz Izraelcům, ať vyhostí z tábora každého malomocného, každého, kdo trpí výtokem, i každého, kdo se znečistil při mrtvém. Vyhostíte osoby jak mužského, tak i ženského pohlaví, vyhostíte je ven za tábor, aby neznečistovaly tábory těch, uprostřed nichž já přebývám.“

Hospodinovo rozlíčení a učinil je obrazem hrůzy a předmětem údesu a pošklebků, jak to vidíte na vlastní oči. Právě proto naši otcové padli mečem, naši synové a naše dcery i naše ženy upadli do zajetí.“ (2Pa 29,6–9). Tento text chápe nemožnost života v zemi (upadnutí do zajetí) jako důsledek odvrácení se od Hospodina, které se konkrétně projevilo zanedbáním chrámového kultu a přinášení obětí.

2.4 Kategorizace starozákonních obětí

Starozákonní oběti lze kategorizovat několikerým způsobem. Prof. Miloš Bič je dělí „do dvou skupin odlišených navzájem podle určení. Jde o oběti obecnostevní a oběti darovné. Už tímto označením je určeno jejich poslání. Darovné oběti se darovaly Bohu a obětník z nich pro sebe neměl nic (jen kněží jako prostředníci dostali svůj díl), z obecnostevních se část oddělila pro Boha a zbytek posloužil k obětnímu hodu obětujících.“²³ Mezi oběti obecnostevní prof. Bič počítá *zebach* (obětní porážka), *mište* (obětní hostina spojená s pitkou) a *šlamim* (hod oběti pokojné). Jako oběti darovací uvádí *ola* (zápalná oběť), *mincha* (obětní dar), *kalil* (oběť celopalu), *išše* (oběť ohnivá), *tamid* (oběť ustavičná) a *qorban* (obětní dar).

K těmto dvěma skupinám přiřazuje ještě „oběti se zvláštním určením“, které „byly přinášeny jen ke zvláštním účelům. Týká se to především ‚oběti za hřích‘ (*chattat*) a ‚oběti za vinu‘ (*ašam*)“.²⁴ Jako další oběti se zvláštním určením následně uvádí *toda* (oběť děkovná), *nedaba* (oběť dobrovolná), *neder* (oběť záslibná), *mincha* (oběť přídavná) a *nesek* (úlitba). Oběti *tenufa* (oběť podáváníí) a *teruma* (oběť pozdvihování) chápe na základě významu jejich slovních kořenů (נָרַח a רָחַם) jako obřady, které symbolicky vyjadřují nabídku oběti Bohu.

Dělení starozákonních obětí podle jiného kritéria nabízí hamburská profesorka Starého zákona a náboženských dějin starověkého Izraele Ina Willi-Plein.²⁵ Rozlišuje dvě základní skupiny:

1. skupina obětí, které jsou nazvány podle prováděcího rituálu: *zebach šlamim* (oběť nechávající zažít radost ze života před Bohem ve společenství hostiny), *mincha* (oběť sloužící ke složení poklony Bohu), *išše* a *ola* (oběti stoupající skrze oheň k nebeskému trůnu a ukazující tak souvislost mezi dole a nahoře). Bůh se těmito oběťmi nechává pozvat k připravenému jídlu. Dále sem patří obětní úkony vyjádřené kořeny *qtr* (obrácení v obětní dým) a *nsk* (obětní úlitba). Tyto oběti nebyly vázány na svatyni a kněžský personál. Např.

²³ BIČ, Miloš: Ze světa Starého zákona II. Kalich, Praha 1989, s. 394.

²⁴ BIČ, s. 397.

²⁵ V článku Opfer und Ritus im kultischen Lebenszusammenhang. In JANOWSKI, Bernd und WELKER, Michael (Hrsg.): Opfer, Theologische und kulturelle Kontexte. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 2000, s. 150–177.

Jobovi přátelé mají sami za sebe (sic!) obětovat sedm býčků a sedm beranů jako zápalnou oběť (*ola* – Jb 42,8).

2. skupina obětí, které jsou nazvány podle svého účelu: *chatta* (oběť odstraňující všechny možné chyby, které by ohrožovaly řád svatosti), *ašam* (oběť usmírující vinu) a *toda* (oběť vyjadřující vděčnost). Tato skupina obětí je vázaná na svatyni a vyžaduje ke svému provedení kněze.

Jako poslední příklad kategorizace starozákonních obětí uvedu nejnovějšího průvodce Biblií vydaného Českou biblickou společností,²⁶ který schematizuje oběti podle toho, jak jsou postupně pojednány v Lv 1–6:

1. Oběť zápalná (עלה – Lv 1), která vyjadřuje oddanost Bohu.
2. Oběť přídavná (מנחה – Lv 2), která vyjadřuje vděčnost za Boží péči.
3. Oběť pokojná (שלם – Lv 3), která obnovuje vztah mezi lidmi a Bohem.
4. Oběť za hřích (חטאת – Lv 4), která usmírjuje neúmyslný hřích proti Bohu.
5. Oběť za vinu (אשם – Lv 5 a 6), která usmírjuje neúmyslný hřích proti lidem.

3. Oběť Ježíše Krista

3.1 Starozákonní obětní terminologie vztažená na Ježíše Krista

Novozákonní vyjádření smyslu Ježíšovy smrti užívají pojmy převzaté ze starozákonního obětního systému. Následně se proto budu obšírněji věnovat významům těch starozákonních obětních termínů, které přecházejí přes Septuagintu do novozákonní terminologie a jsou použity pro interpretaci Ježíšovy smrti. Půjde o obětní terminologii několika v tomto směru výrazných novozákonních textů:

1. 1K 5,7 – uvádí, že Kristus byl obětován jako „naše pascha“ (πάσχα ἡμῶν). Na pozadí Starého zákona to znamená, že Ježíš byl zabit jako oběť velikonočního beránka (קֹדֶשׁ – viz Ex 12; Dt 16).
2. 1Pt 1,19.20 – zmiňuje naše vykoupění „převzácnou krví Kristovou. On jako beránek bez vady a bez poskvrny byl k tomu předem vyhlédnut před stvořením světa a přišel kvůli vám na konci časů.“ Představa o vykoupění krví beránka bez vady a bez poskvrny (Lv 22,21) je kumulací několika starozákonních obětních metafor. Jednak odkazuje na výše uvedený rituál s krví velikonočního beránka (קֹדֶשׁ), který vykoupil

²⁶ BEAUMONT, Mike: ABC Bible. Praha, Česká biblická společnost, 2007, s. 126.

prvorozené Izraele,²⁷ jednak na obětní zvíře bez vady a bez poskvrny, které je touto formulací charakterizováno v Nu 19,2–3: „Mluv k Izraelcům, ať k tobě přivedou červenou krávu (פָּרָה אֲדָמָה) bez vady a bez poskvrny, na niž dosud nebylo vloženo jho. Předáte ji knězi Eleazarovi; ten ji vyvede ven z tábora a za jeho přítomnosti bude poražena.“

3. 1J 1,7 – výrok „krev Ježíše, jeho Syna, nás očišťuje od každého hříchu“ je narážkou na očistný rituál skrze prolítí krve „oběti za hřích“ (חַטָּאת).
4. 1J 2,2 a 4,10 – Ježíš je „obět' smíření za naše hříchy“. V pozadí slova „smíření“ (ἱλασμός) je starozákonní kořen כָּפַר, kterým se vyjadřuje expiační²⁸ dění. Toto dění je ve Starém zákoně úzce spojené s obětním kultem a s představou zástupné smrti. Odrazem starozákonního expiračního modelu jsou také výpovědi v Ř 3,25; 2K 5,19; Kol 1,20 a Ef 2,16.
5. J 1,29 – výrok Jana Křtitele o Ježíšovi „beránek Boží, který nese hříchy světa“ je opět kumulativní výpověď typizovaná podle Hospodinova trpícího služebníka, který „nesl hřích mnohých“ (Iz 53,12), ale můžeme zde spatřovat také ohlas expiačního rituálu (כָּפַר) skrze kozla pro Azázela, který na sobě nese všechny nepravosti lidu (Lv 16,10.22). Na tento rituál naráží také Žd 13,11.12 paralelou mezi Ježíšovým utrpením „venku za branou“ a likvidací zvířat obětovaných během tohoto rituálu mimo tábor (Lv 16,27).
6. Mt 20,28 (par. Mk 10,45) – výrok o tom, že Syn člověka přišel, „aby dal svůj život jako výkupné za mnohé“ je inspirován Iz 53,10, kde se o Hospodinově služebníku říká, že Hospodinovou vůlí bylo, „aby položil svůj život jako obět' za vinu“ (אֲשָׁפֵט).
7. Ef 5,2 – výrok o tom, že Kristus „sám sebe dal za nás jako dar (קָרְבָּן) a obět' (מִנְחָה nebo זֶבֶח), jejíž vůně je milá (רִיחַ נִיחֹחַ) Bohu“ představuje Kristovu smrt podobně jako J 3,16, pouze explicitněji zmiňuje kultický aspekt. Ježíšova smrt je interpretována jako obětní dar, jehož vůně navozuje Boží zalíbením (Gn 8,20.21).

²⁷ Srov. Ex 13,15 „Když se farao zatvrdil a nechtěl nás propustit, pobil Hospodin v egyptské zemi všechno prvorozené, od prvorozeného z lidí až po prvorozené z dobytka. Proto obětuji Hospodinu všechny samce, kteří otvírají lůno, a každého prvorozeného ze svých synů vykupuji.“

²⁸ Z latinského *expiatio* – „usmíření“, „očistění od hříchu“.

3.1.1 Kristus jako oběť velikonočního beránka (חֹדֶן)

Oběť velikonočního beránka navazuje na předizraelskou praxi blízkovýchodních pasteveckých kultur. Setkáváme se v nich s obětí beránka ve významném bodě roku. Významnými pro ně byly jednak noci beze světla, tj. noci, kdy nastává nov. Byly to noci nejvážnějšího ohrožení. Dravci útočili na stáda neviděni. Zlomovým bodem roku byla pro kultury teplého pásma rovnodennost, kdy nastává doba dešťů. Obnova přírody byla spjata s vláhou dešťů, které zastavily životu hrozící sucho. Po nástupu dešťů se pastevci vraceli na místa, ze kterých byli vytlačeni v závěru doby sucha do vyšších hor. Jejich odchod z hor ovšem znamenal oloupení dravců o kořist a pastevci očekávali v této době jejich velké útoky. Vyhraněnou nocí pak byla poslední novměsíční noc před odchodem.

Lidé tehdejších dob²⁹ byli patrně přesvědčeni, že největším nepřítelem jsou démoni, toužící po krvi. To byli dravci temných nocí, kteří se při vědomí nastávajícího údobí hladu, stávali nebezpeční i lidem. Úzkostná představa říkala, že vniknou až ke stanům a v osudnou noc uchvátí to nejživější z živého, tedy krev prvorozeného dítěte.

Démoni Předního Orientu byli často znázorňováni jako lidské zrůdy, velmi často postižené na nohou, odsouzené k těžkopádnému, byť bleskurychlému hopkání nebo nízkému létání.³⁰ Měly v sobě mnoho z obrazu ptáků, kteří jako dvounozí byli lidem blíže než čtyřnožci. Obranou proti nim byla lest. Lidé pomazali stan, z něhož se v děsivé noci neodvážili vyjít, čerstvou krví zdravého mladého zvířete. Krvechtivý démon poznal, že zde už byla krev prolita a vypita, nevstoupil, aby se nezdržoval, a poskočil dál, tedy přeskočením vynechal zkrvavený stan.

Řada podobných motivů židovského slavení velikonoce³¹ s těmito pasteveckými tradicemi ukazuje, že byly Izraelem přejaty, ovšem v historizaci přeznačeném významu. V knize Exodus, což znamená „vyjít“, čteme o tom, jak se utvářely dějiny Izraelitů v Egyptě. Vlídne přijatý, pilný, nadaný a málo početný národ se stal během několika generací početnou etnickou skupinou. Egypťané vůči nim změnili postoj a učinili je národem otrockým. Posléze proti nim byla provozována genocidní politika. Mužští potomci byli podle určitých pravidel zabíjeni. Izraelité proto chtěli odejít, ale bylo jim bráněno. Spor o odchod se vlekl a tak, jak se stupňoval, stupňovaly se i represe vůči Izraeli.

²⁹ Tyto rekonstrukce sahají až do doby bronzové.

³⁰ Např. démonka Lilítu, která má křídla a místo chodidel ptačí drápy. Její příbuznou je biblická lilit (upírka). Viz heslo LILU, LILÍTU, ARDAT-LILÍ in PROSECKÝ, Jiří a spol.: Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu. Nakladatelství Libri, Praha 2003, s. 128–129.

³¹ Popsaného v Ex 12 a 13.

Na Mojžíšově vystoupení je od začátku patrné, že spor Izraelitů s Egyptany není jen civilně-právního charakteru, ale že jde o zápas dvou náboženských soustav a v posledku o zápas bohů. Mojžíšovým zázrakům konkurovaly výkony egyptských kouzelníků. Mojžíš posléze oznámí, že jeho Bůh vystoupí přímo a učiní spravedlnost. Podle přímočarého vyrovnání oko za oko, život za život, krev za krev, projde Egyptem a pobije vše prvorozené.³² Tak vykoná soud nad faraónem a všemi bohy Egyptanů (Ex 12,12). Je to v podstatě tehdy běžný závěr vojenského vítězství. V dobytých územích byli pobiti muži vládnoucího rodu a kněží, zbořeny hradby a modly. Tak byla zničena vláda, poražena božstva a odstranění nositelé kulturní a náboženské tradice. A protože výkon kultu často ležel v rukách hlavy rodiny, byli vedle hospodářů usmrceni i prvorození dědici.

Izraelité měli být v této Boží smrtonosné smršti ochráněni tak, že Hospodin pomine³³ obydlí označená krví beránka a nedá, aby do nich vešel „zhoubce“. Mojžíš přikáže Izraelcům, aby byli připraveni na cestu, neboť po této katastrofické ráně je Egypt konečně propustí a oni vyjdou z otroctví.

Na památku této noci, kdy byli Izraelité vysvobozeni z egyptského otroctví, byla ustanovena slavnost *pesach*.³⁴ Tato událost se stává i východiskem nové doby, a proto i počátkem kalendáře. Zabitý beránek zde už neměl funkci přelstít demony. Byla to zástupná oběť a zároveň vyznání víry. Označením domů krví beránka se Izraelité jasně přihlašovali ke své víře a identitě. Vyjadřovali tak i poslušnost Božímu slovu. Každoroční slavení této události nebylo vzpomínkovou slavností, ale jejím obnovováním a pokračováním.

Do období slavnosti *pesachu* spadá Kristova smrt na kříži. Na základě této časové koincidence si raná církev velmi brzy uvědomila souvislost Ježíšovy smrti s velikonočními událostmi a Ježíš byl identifikován s velikonočním beránkem. Tím je na Ježíše vztažen motiv velikonočního beránka jako klíče k (novému) exodu.

Ježíšovu vlastní identifikaci s obětním pokrmem paschálního hodu³⁵ můžeme vidět ve „slovesch ustanovení večeře Páně“. Těmito slovy Ježíš vyjadřuje, že jeho smrt se děje podílníkům hodu k zachování života, tak jako pokrm umožňuje život právě tím, že je zkonsumován. Obraz pokrmu, který se stává životodárným tím, že sám zanikne, je dobře patrný

³² Viz Ex 4,22–23: „Potom faraónovi řekneš: Toto praví Hospodin: Izrael je můj prvorozený syn. Vzkázal jsem ti: Propust' mého syna, aby mi sloužil. Ale ty jsi jej propustit odmítl. Za to zabiji tvého prvorozeného syna.“

³³ Doslova „přeskočí“ (קָטַף – Ex 12,23).

³⁴ קָטַף znamená, „přeskočení“, „pomínutí“, viz Ex 12,13: „Když tu krev uvidím, pomínu (יִתְקַטֵּף) vás a nedolehne na vás zhoubný úder“.

³⁵ I když je zajímavé, že tato slova nejsou pronesena nad beránkem, se kterým byl Ježíš identifikován, ale nad chlebem.

právě v oběti velikonočního beránka, jehož žádná část nebyla na rozdíl od ostatních obětí spálena na oltáři, ale měl být sněden celý „s hlavou i s nohama a vnitřnostmi“ (Ex 12,9).

3.1.2 Kristus jako oběť červené krávy (פְּרָה אֲדֻמָּה)

„Jestliže již pokropení krví kozlů a býků a popel z jalovice posvěcuje poskvrněné a zevně je očišťuje, čím více krev Kristova očistí naše svědomí od mrtvých skutků k službě živému Bohu! Vždyť on přinesl sebe sama jako neposkvrněnou oběť Bohu mocí Ducha, který nepomíjí.“ (Žd 9,13–14) Očistný účinek Kristovy oběti je zde srovnáván s očistným účinkem dne smíření, během kterého byla přinášena oběť kozla a býka (Lv 16,6–10) a dále s očistným účinkem popela z jalovice. Naráží se tím na rituál s červenou krávou (*para aduma* – Nu 19), která má navíc stejné charakteristiky jako Kristus, je „bez vady a bez poskvrny“ (Nu 19,2; 1Pt 1,19).

Rituál s popelem z „mladé, dokonale červené krávy bez vady“³⁶ má paralelu také v rituálu se dvěma ptáky (Lv 14,1–7; 49–53), který představoval smírčí obřady pro malomocenství (v. 53), zatímco popel z červené krávy očišťoval nečistotu způsobenou kontaktem s mrtvým (Nu 19,11.17). Nečistota skrze kontakt s mrtvým představovala závažné ohrožení kultické integrity, pokud by nedošlo k jejímu očištění, byla by poskvrněna Hospodinova svatyně (v. 13.20) a tím ohrožena Hospodinova přítomnost uprostřed lidu.

Oba rituály měly dvě základní očistné složky – krev a pramenitou (doslova „živou“³⁷ Lv 14,5.50; Nu 19,17) vodu. V případě dvou ptáků je zde ještě navíc živý pták, je vypuštěn a odnáší sebou „hřích“, podobně jako v rituálu dne smíření kozel pro Azázela (Lv 16).

V případě červené krávy je zde navíc to, že kráva je zpopelněna a její popel uchován pro opětovnou přípravu očistné vody. Jednou provedený rituál s červenou krávou tedy zajistil skrze uchovávání jejího popela očištění i do budoucna (Nu 19,9). Podobně také Ježíšova oběť zajistila očištění „jednou pro vždy“. Tento rys přetrvávajícího účinku tvoří další paralelu mezi obětí červené krávy a obětí Ježíše Krista.

Patrně nejzáhadnější motiv z pasáže *para aduma* je, že popel z obětované krávy užitý k přípravě očistné vody slouží k očištění těch, kdo se poskvrnili dotykem mrtvol, zatímco vše, co souvisí s rituální přípravou tohoto popela a vlastní dotyk očistné vody, znečišťuje (v. 7–10; 21). Podobně je poskvrněn také ten, kdo vyhnal kozla pro Azázela (Lv 16,26.28).

³⁶ Překlad „jalovice“ se mi zde nejví vhodný, neboť hebrejské slovo kráva (פְּרָה) evokuje plodnost (פְּרָה), zatímco české slovo „jalovice“ jalovost tedy neplodnost. Celou vazbu פְּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם lze přeložit jako „mladá dokonale červená kráva, která na sobě nemá vadu“. Podle židovské tradice musela být tato kráva tříletá, tedy v plné síle. Hebrejský termín pro jalovici je עֵגְלָה.

³⁷ מֵיִם חַיִּים

Dokonale červená kráva bez jediné skvrny evokuje touto svojí červeností krev,³⁸ která má navíc v hebrejštině stejný slovní základ (דָּמָה – דָּמָה). Krev je zároveň nositelkou života. Červená kráva v tomto smyslu ztělesňuje plnost životní síly, která se má patrně skrze její popel smíchaný s „živou vodou“ přenést na toho, kdo se „nakazil smrtí“ kontaktem se zemřelým.

Na tomto rituálu je také pozoruhodné, že obětní zvíře bylo ženského rodu. Možná to souvisí s tím, že tato kráva měla zastupovat celou obec Izraele: „Mluv k Izraelcům, ať k tobě přivedou červenou krávu“ (v. 2). Izrael jako celek je často pojednán jako nevěsta Hospodinova. Snad byla tato kráva obětována na místo obvyklého mladého býčka, který se používal při běžné oběti za hřích (Lv 4,13.14). Konkrétní očišťování jednotlivce poskvrněného při mrtvém se provádělo skrze očištnou vodu, která se připravovala z popela této vše-obecné oběti. Podobně se Ježíšova oběť netýká pouze jednotlivce, ale má vše-obecný dosah, který může být uplatněn na každého jednotlivce.

3.1.3 Kristus jako oběť za hřích (חַטָּאת)

Všechny očištné obřady byly spojeny s přinášením „oběti za hřích“ (חַטָּאת). Také očištná voda skrze oběť červené krávy je označena jako חַטָּאת (Nu 19,9). Lépe by snad bylo tento termín překládat jako „rituál pochybení“, neboť slovo חַטָּאת označuje jak chybu, tak kultický rituál, který tuto chybu napравuje. Rituál původně označuje to, co je uskutečněno ve shodě s řádem (R. Guénon).³⁹ Ritualizací je tedy možno pochybení dostat pod kontrolu („odchaotizovat“) a následně ho zneutralizovat.

„Oběť za hřích“ byla přinášena především kvůli nečistotě (Lv 12; 14,2–32; 15,2–15.25–30; Nu 6,8–12), při posvěcení kněží (Ex 29,36.37; Lv 8), očištění levitů (Nu 8,5–22), po skončení nazírství (Nu 6,13–20) a jako pravidelná oběť při svátcích (Nu 28–29). Z toho plyne, že je tato oběť přinášena jen při neúmyslném či nevědomém provinění (srov. Lv 4,27–28), nebo při znečištění. Úmyslné provinění bylo stíháno vyobcováním (klatbou – Nu 15,30).

„Oběť za hřích“ slouží ke smíření, jehož objektem není nikdy Bůh, ale nedostatek, kvůli kterému je tato oběť přinášena. Účinnost této oběti není dána „obětním materiálem“, který je spálen na oltáři a tím předán Bohu, nýbrž skrze krev, kterou jsou potřeny rohy oltáře a zbytek je vylit k jeho spodku (Lv 4,30).

³⁸ Nejnápadnější vlastnost krve, její červeně, byla považována za esenci jejích schopností, z tohoto důvodu se věřilo, že každá jiná červená látka je také životodárnou.

³⁹ V sanskrtu je slovo pro řád „rita“, které je etymologickým pozadím slova „rituál“. Viz BENOIST, Luc: Znaky, symboly a mýty. Victoria Publishing, Praha 1995, s. 97, 99.

Kořen אָטָר označuje spíše objektivní „chybu“ než hřích v našem obvyklém teologickém smyslu. „Oběť za hřích“ je potom vlastně „rituál spáchání chyby“. Chyba jako průlom chaosu do řádu života je v tomto rituálu představena skrze smrt bezchybného zvířete, na které bylo lidské pochybení přeneseno vložení rukou, a následně je napravena prostřednictvím prolití jeho krve, která je nositelkou života (Ex 29,10–14). Tento rituál Bůh vykonal s Kristem: „Toho, který nepoznal hřích, kvůli nám učinil hříchem (ὁπερ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν)...“ (2K 5,21). Bůh Krista jako bezchybné obětní zvíře ztotožnil s naším hříchem a proto nás následně jeho krev „očisťuje od každého hříchu.“ (1J 1,7).⁴⁰

Tento rituál umožňuje návrat tomu, kdo byl kvůli své nečistotě či pochybení vyloučen ze společenství s Bohem. Tento proces je Bohem stanoveným prostředkem, který lidem umožňuje obnovovat čistotu (טָהָרָה), která představuje životodárný řád oproti smrtonosnému chaosu nečistoty (טָמֵא).

Ovšem pochybení a nečistota poskvřňuje nejen konkrétní jedince, ale také Hospodinovu svatyni (Nu 19,13.20). Proto, aby byla umožněna Boží přítomnost uprostřed jeho lidu, musí být pravidelně očisťována také svatyně. To se děje každoročně při tzv. „dni smíření“ (יְוֵם הַכִּפּוּרִים). V tento den byla svatyně, která přitáhla jako magnet všechny nečistoty celé pospolitosti Izraele, očisťena speciálním rituálem smíření, při kterém byla oběť za hřích kombinovaná s odnesením nepravostí skrze kozla pro Azázela.

Když je tedy požadována čistota (svatost) lidu jako předpoklad pro Boží životodárnou přítomnost v jeho středu, tak je dán také prostředek, který tuto svatost umožňuje. Tímto prostředkem je právě „oběť za hřích“. Tato oběť podporuje uskutečnění základního významu obětního kultu, realizovaného skrze oběť zápalnou (עֹלָה) nebo ohnivou (אֵשׁ), kterým je účast na setkání se svatým a žehnajícím Bohem. Tato „podpora“ se děje tím, že odstraňuje zábranu tohoto setkání, totiž lidskou nečistotu. Obětní systém tak umožňoval zcela konkrétní setkání s Bohem. V oběti se Bůh zjevuje jako ten, který je člověku blízký, dokonce mezi lidmi přebývajícím, přijímajícím lidskou pohostinnost a udílejícím své požehnání, ale přesto stále svatý.

⁴⁰ Srov. s formulací: „Kristus nás vykoupil z kletby zákona tím, že za nás vzal prokletí na sebe.“ v Ga 3,13.

3.1.4 Kristus jako oběť smíření (כִּפּוּר)

Oběti byly v mnoha náboženstvích tehdejší doby zcela obvyklé, vždy však byly chápány jako dary lidí bohům. V Izraeli byly ovšem krvavé oběti vnímány jako smíření (כִּפּוּר), které dává Bůh svému lidu (Lv 17,11).⁴¹

Již Adam a Eva se pokoušeli svůj hřích skrýt (Gn 3,7–11). To, že jim Bůh udělal „kožené suknice a přioděl je“ (v. 21) bývá tradičně interpretováno tak, že Bůh přináší pro odstranění důsledku jejich hříchu (pro přikrytí jejich nahoty) zvířecí oběť.

Oběti Izraelcům umožňovaly uvědomit si, jaké důsledky hřích přináší.⁴² Zřetelně tak měli před očima, že hřích je „smrtonosný“, neboť tam, kde měli zemřít oni jako hříšníci, umíralo obětní zvíře na jejich místě. Dřív než ho usmrtili, museli mu vložit na hlavu ruce, čímž docházelo k „přenosu“ hříchu (Lv 1,4.5). Tak byla vyjevena skutečnost, že hřích vede ke smrti, ovšem Bůh tento nezvratný důsledek hříchu překonává prezentováním krve jako média života.⁴³ Tento způsob řešení hříchu prostřednictvím zástupné smrti a prolití „životonosné“ krve se nazývá „smíření“ (expiace, כִּפּוּר). V procesu smíření je Bůh subjektem (iniciátorem), nikoli objektem (smiřovaným), srov. Iz 43,25.

Když autor listu Židům mluví o obětech, které „nikdy nemohou navždy zahladit hříchy“ (Žd 10,11), má před očima kultický rituál přinášení obětí, který byl předán kněžím jako něco velmi svatého. Účelem obětí bylo, jak nás zpravuje Lv 10,17, aby kněží „nesli nepravost pospolitosti a konali za ni před Hospodinem smířcí obřady“. Autor listu Židům však zdůrazňuje, že tuto moc má pouze oběť Kristova (v. 12), kterou „navždy přivedl k dokonalosti ty, které posvěcuje“ (v. 14). Jako doklad této skutečnosti uvádí citát z proroka Jeremjáše 31. kapitoly, konkrétně slova o uzavření nové smlouvy (v. 15–17). V této citaci klade důraz na to, že starozákonní obětní kult je skrze Jeremiášův výrok o uzavření nové smlouvy de facto zrušen („na jejich hříchy a nepravosti už nikdy nevzpomenu“). Tam, kde Bůh nevzpomíná na hříchy, není za ně třeba přinášet oběti (v. 18).

Kristova smrt na kříži je odhalením a zároveň překonáním hříchu. Tato *teologická* úvaha zřejmě primárně spojila ukřižování s motivem krve jakožto média expiace (Lv 16; Lv 17,11), neboť poprava na kříži sama o sobě nijak zvlášť krvavá nebyla. V této souvislosti byl motiv

כִּי נִפְשׁ הַבְּשָׂרׁ בְּדָם הוּא וְאֵנִי נִתְתִּיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם כִּי הַדָּם הוּא בְּנַפְשׁ יִכְפֹּר

⁴² Viz Ž 73,17 – teprve ve svatyni (kde byly mimo jiné zabíjeny obětní zvířata) žalmista pochopil konec svévolníků, tedy to, že důsledkem hříchu je smrt (viz v. 27 – „ti, kdo se tobě vzdálí, zhynou“).

⁴³ Tato představa o krvi patrně vychází ze zkušenosti s tím, že se ztrátou krve mizí i síla člověka. Skutečnost, že ten, kdo je násilně usmrčen, ztrácí svou krev a tím i svůj život, způsobila nedílné sepjetí krve s životem. To vedlo k úsudku, že v krvi je život skrytý k dispozici, tuto potenci si lze přivlastnit k použití pro sebe nebo ji proti někomu obrátit, což se odrazilo do rituálně kontrolovaného používání krve.

odpuštění (nepřipomínání) hříchů, který je v Jr 31 důsledkem nové smlouvy, propojen s expiačním významem Kristovy krve, a tím s motivem uzavření této nové smlouvy, viz formulace „krev smlouvy“⁴⁴ v Ex 24,8 a Žd 9,20.

Nebeský kult jako pokračování Kristovy smrti na kříži je v listu Židům představen posluchačům tak, aby se jim ten pozemský musel jevit již jako bezcenný.

3.1.5 Kristus jako oběť za vinu (כִּפּוּרִים)

Hebrejský kořen כִּפּוּרִים znamená původně „dlužít“ i „odčínovat dluh“. Derivát od tohoto kořene, slovo כִּפּוּרִים pak označuje jak vinu, tak prostředek, kterým je vina odstraněna, podobně jako je tomu se slovem „pochybení“ – חַטָּאת.⁴⁵ Za vinu byla považována vzniklá křivda, kterou bylo někomu ublíženo. Pokud se jedná o vinu vůči Bohu, dostává toto slovo význam „oběť za vinu“. Dluh vůči Bohu se „splácí“ přinesením tohoto druhu oběti.

Vztah mezi „obětí za hřích“ a „obětí za vinu“ naznačuje Lv 5,5–6: „Když se tedy čímkoli z toho provinil, ať vyzná, čím se prohřešil, a přivede Hospodinu jako pokutu (כִּפּוּרִים) za prohřešek, jehož se dopustil, samici z bravu, ovci nebo kozu, v oběť za hřích“ (לְחַטָּאת). Oběť za vinu má stejný řád jako oběť za hřích (Lv 7,7) s důsledkem smíření.

„Oběť za vinu“ představuje jakési „usmířující odškodné“. Toto odškodné se odevzdávalo „zastánci“ (vykupiteli, hebrejsky גֹּאֵל).⁴⁶ Odtud je už blízko k představě této oběti jako výkupného. Tak bylo v Novém zákoně položení života Hospodinova služebníka „v oběť za vinu“ (Iz 53,10) vztaženo na Ježíše a interpretováno jako výkupné: „Tak, jako Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné...“ (Mt 20,28 par.). Splacení dluhu mohlo nastat také podstoupením trestu, což je zřejmě případ Hospodinova služebníka (viz Iz 53,12 – „Bůh jej postihl místo nevěrných“).

Jako oběť za vinu se přinášel zpravidla beran (Lv 5,15) na rozdíl od oběti za hřích, kdy se zpravidla přinášel býček (Lv 4,3). V Izajášově poetické metaforice je Hospodinův trpící služebník připodobněn k beránkovi (Iz 53,7), patrně proto pokládá svůj život jako oběť za vinu a ne třeba jako oběť za hřích. Identifikací Hospodinova služebníka s beránkem je v kontextu předchozího verše vyjádřena také jeho zástupnost: „Všichni jsme bloudili jako ovce“ (v. 6), ale on to „jako ovce před střihači“ odnesl za nás (v. 7).

⁴⁴ Ohlas této formulace nacházíme dodnes v pohádkách, kde se smlouva s čertem podepisuje krví.

⁴⁵ „Homeopatická zásada“ *stejně stejným* funguje v tomto případě pochopitelněji než v případě „pochybení“. To, co způsobilo dluh, ho může i napravit.

⁴⁶ „Nemá-li ten člověk žádného zastávce (*góela*), jemuž by se odškodnění (*ašam*) mělo předat, případně stanovené odškodnění Hospodinu a předá se knězi.“ (Nu 5,8).

Narušení vztahu mezi Bohem a člověkem nastává i na základě nevědomého a nechtěného lidského provinění (Lv 5,3.4.14.17.18).⁴⁷ Člověk se tak stává vůči Bohu dlužníkem. Aby mohlo dojít ke smíření (obnovení funkčního vztahu), bylo nejprve třeba tento dluh vyrovnat. K tomu sloužila právě oběť beránka za vinu. Ježíšovo časté označení „beránek“ v sobě integruje beránky dva: velikonočního a izajášova trpícího služebníka.

3.1.6 Kristus jako oběť libé vůně (קִרְבָּן נִיחֻיָּהוּ)

Ef 5,2 představuje Kristovo zástupné sebevydání jako „oběť, jejíž vůně je Bohu milá“. Toto slovní spojení charakterizuje oběť zápalnou (Lv 1), přídavnou (Lv 2), pokojnou (Lv 3), za hřích (Lv 4,31),⁴⁸ oběti uvádění v úřad (Lv 8,28) a oběť libace (Nu 15). Všechny tyto oběti buď přímo prostředkovaly, nebo v případě oběti za hřích vytvářely předpoklady pro intimní společenství obětního hodů mezi Bohem a obětníkem, který byl tímto společenstvím posvěcován (viz oddíl o celkovém významu starozákonních obětí). Oběti tohoto druhu navozovaly obecenství s Bohem, jeho zalíbení a posvěcení.

V listě Židům se v souvislosti Božího (ne)zalíbení v obětech christologicky interpretuje pasáž ze Ž 40,7–9: „Oběti ani dary, oběti zápalné ani oběti za hřích jsi nechtěl a nenašel jsi v nich zalíbení – totiž v takových, jaké se obětují podle zákona. Potom však řekne: Zde jsem, abych konal tvou vůli. Tak ruší první, aby ustanovil druhé. Tou vůlí jsme posvěceni, neboť Ježíš Kristus jednou provždy obětoval své tělo.“ (Žd 10,8–10) Touto interpretací davidovského žalmu je oběť Ježíšova těla představena jako konání Boží vůle, tím se stal Ježíš takovou obětí, ve které Bůh našel zalíbení a tak nám, kteří máme podíl na Kristu, získal posvěcení. Ježíš si cenil Otcovy vůle víc než svého života a tím se stal „obětí, jejíž vůně je Bohu milá“ se všemi jejími blahodárnými důsledky.

3.2 Následování Krista přinášením oběti

Kristus se stal *vítězem, protože se stal obětí – victor quia victima*.⁴⁹ Tato slovní hříčka má svou rozvinutější verzi ve Zj 5,5–10: „Zvítězil lev z pokolení Judova, potomek Davidův; on otevře tu knihu sedmkrát zapečetěnou. Vtom jsem spatřil, že uprostřed mezi trůnem a těmi čtyřmi bytostmi a starci stojí Beránek, ten obětovaný... Jsi hoden přijmout tu knihu a rozlomit její pečeti, protože jsi byl obětován, svou krví jsi Bohu vykoupil lidi ze všech kmenů, jazyků, národů a ras a učinil je královským kněžstvem našeho Boha“ (doslova „královstvím a

⁴⁷ Pěkným příkladem je v. 17: „Jestliže se někdo prohřeší a dopustí se něčeho proti kterémukoli Hospodinovu příkazu, co se dělat nesmí, aniž to věděl, provinil se a ponese následky své nepravosti.“

⁴⁸ Jen na tomto místě.

⁴⁹ Aurelius Augustinus: Vyznání, X 43.

kněžími“ – βασιλείαν καὶ ἱερείς). Ježíšova oběť z nás (mimo jiné) činí „kněze“ a úlohou kněží je (mimo jiné) přinášet oběti (srov. 1Pt 2,5). Nejedná se však již o oběti zvířecí, ale stejně jako v případě Ježíše o oběti sebe sama, jak to naznačují některé novozákonní texty:

- Synoptici – „Syn člověka musí mnoho trpět, být zavržen od starších, velekněží i zákoníků, být zabit a třetího dne vzkříšen. Všem pak řekl: „Kdo chce jít za mnou, zapří sám sebe, nes každého dne svůj kříž a následuj mne. Neboť kdo by chtěl zachránit svůj život, ten o něj přijde; kdo však přijde o život pro mne, zachrání jej.““ (L 9,22–24 par.)
- Jan – „Amen, amen, pravím vám, jestliže pšeničné zrno nepadne do země a nezemře, zůstane samo. Zemře-li však, vydá mnohý užitek. Kdo miluje svůj život, ztratí jej; kdo nenávidí svůj život v tomto světě, uchrání jej pro život věčný. Kdo mně chce sloužit, ať mě následuje, a kde jsem já, tam bude i můj služebník.“ (J 12,24–26)
- Pavel – „Vybízím vás, bratří, pro Boží milosrdenství, abyste sami sebe přinášeli jako živou, svatou, Bohu milou oběť; to ať je vaše pravá bohoslužba.“ (Ř 12,1)
- Petr – „I vy buďte živými kameny, z nichž se staví duchovní dům, abyste byli svatým kněžstvem a přinášeli duchovní oběti, milé Bohu pro Ježíše Krista.“ (1Pt 2,5)

Tyto výzvy vyžadují interpretaci. Jednou z možností, jak mohou křesťané přinášet oběti je dobročinnost, viz Žd 13,16 – „Nezapomínejme také na dobročinnost a štědrost, takové oběti se Bohu líbí.“ nebo Fil 4,18 – „Dostal jsem tedy všecko a mám hojnost; jsem plně opatřen, když jsem přijal od Epafrodita dary, které jste mi poslali – jsou vůni příjemnou, obětí vhodnou, Bohu milou.“

Další možností jsou „oběti rtů“ nebo „oběti chval“ viz Žd 13,15 – „Přinášejme tedy skrze Ježíše stále oběť chvály Bohu; naše rty necht' vyznávají jeho jméno.“ O nahrazení zvířecích obětí oběťmi rtů mluví už Oz 14,3 – „Vezměte s sebou tato slova, obraťte se k Hospodinu, řekněte mu: „Promiň nám všechnu nepravost, přijmi nás laskavě, když chceme oběti býčků nahradit svými rty.““

Ještě jinou možností „obětí“ je pokání: „Zkroušený duch, to je oběť Bohu...“ (Ž 51,19). Také „Ježíš za svého pozemského života přinesl s bolestným voláním a slzami oběť modliteb a úpěnlivých proseb Bohu, který ho mohl zachránit před smrtí; a Bůh ho pro jeho pokoru slyšel.“ (Žd 5,7)

Vedle obětování svého majetku (viz např. název pro církevní sbírku *ofvěra*⁵⁰), chval a proseb (modliteb) a pokání nesmí ovšem zaniknout ještě hlubší rozměr následování Ježíše Krista obětováním sebe sama. Pregnantní vyjádření této skutečnosti jsem našel u prof. Jana Hellera: „Volání k lásce a zastávání lásky ve světě, jehož se zmocnilo sobectví, ziskuchtivost a vládychtivost, znamená nutně být odmítán, ponižován, ba i likvidován. Jako Ježíš. Krátce řečeno to znamená trpět. To je však možné unést a přijmout jen těm, kdo pojali svůj život jako službu lásce a navíc svou službu lásce jako oběť. Vědomě a dobrovolně. V čele všech trpících a obětavých je Ježíš, kterého lidské sobectví, tedy hřích, ukřižoval... Do kristovské role vstupují ti, kdo trpí pro lásku, kdo své utrpení přijímají a snášejí... Cesta vysvobození z hříchu čili z moci sobectví, zla a zatvrzelosti je nyní, od Krista dál, už jen cestou oběti, cestou Boží Oběti pro nás i v nás, a to je především cestou následování v sebeoběti. Je to cesta takového života, který je celý předznamenán obětí, je prožíván z moci oběti a ve jméně oběti. Cesta vykopení je cesta oběti. Lze to shrnout: Tajemství života je skryto v moci oběti... Jádrem křesťanského poselství je zpráva o výsostné moci oběti golgotské, ale zároveň je to i povolání k tomu, abychom všichni vstoupili na cestu oběti a po kristovském čili Ježíšově způsobu znovu přijali svou odpovědnost za celé stvoření i svůj úkol dosvědčovat mu Boha – Lásku.“⁵¹

4. Biblické hodiny na téma „oběť“

4.1 Biblická hodina pro děti mladšího školního věku

4.1.1 Charakteristika věku z hlediska náboženské pedagogiky

Dítě mladšího školního věku (6–11 let) charakterizuje prof. Říčan slovy „střízlivý realista“.⁵² Role školy se v tomto věku se projeví tím, že se dítě učí myslet, logicky třídit, vnímat text. Na počátku tohoto období je dítě „nápadně lehkověrné, důvěřuje rodičům i učitelům na slovo... Informace o světě... musí odpovídat jeho zkušenosti o tom, jak se věci dělají a jak se jich užívá.“⁵³

Podle teorie stádií víry J. W. Fowlera⁵⁴ má dítě v tomto věku mýtcko-slovní víru. „Osoby tohoto stadia nejsou schopny odstoupit od proudu příběhů a formulovat reflexivní či

⁵⁰ Z latinského *offertorium* „obětování“.

⁵¹ HELLER, Jan: Oběť a Boží tvorstvo. In *Getsemany* 61/1996, s. 4.

⁵² ŘÍČAN, Pavel: Cesta životem. Panorama, Praha 1990, s. 157.

⁵³ *Ibid.* s. 161.

⁵⁴ FOWLER bývá považován za otce konceptu rozvoje víry. Jeho průkopnická práce *Stages of Faith* integruje kognitivní (rozvojovou) psychologii s otázkou po smyslu. Teorii stádií víry Fowler vypracoval v návazání na výzkumy morálního rozvoje osobnosti realizovanými J. Piagetem (1896–1980), E. H. Eriksonem a L. Kohlbergem (1927–1987).

koncepční významy. Význam je pro tuto fázi víry nesený, ale zároveň i uvězněný ve vyprávění. Děti tohoto stadia již nejsou pouze dobrými posluchači, nýbrž sami se již stávají skvělými vypravěči. To se projevuje i ve schopnosti dítěte zakomponovat do příběhu a vyprávění vše, co prožilo. Zmíněná dovednost slouží následně nejen k odhalení smyslu prožitých zkušeností, ale taktéž ke sdílení jejich smyslu s ostatními. Vyprávění vlastních životních příběhů a naslouchání příběhům druhých je vynikajícím způsobem, jak se dítě učí poznávat život. Vyprávění náboženských příběhů stojí v srdci rozvoje víry, neboť člověku je v nich odhalena teologie. Děti nepochopí Boha, bude-li jim prezentován v abstraktních symbolech. V příbězích se jim však Bůh stane snadno dostupný a srozumitelný. Pro děti ze základní školy je proto typické přivlastnění si příběhů, přesvědčení a postojů komunity, k níž náleží. Tím také vzrůstá jejich identita.

Víra je na této úrovni spjata s doslovným výkladem, vystupujícím v podobě morálního pravidla či postoje. Podobně symboly jsou chápány doslovně a jednodimenzionálně. Přílišné lpění na doslovném významu a korelaci mezi příběhem a realitou může nejednou vést k nabubřenému perfekcionismu, „skutkařské“ spravedlnosti, nepřiměřenému kontrolování nebo jejich protikladu – poníženou tendenci ke zlému. Tyto postoje mají svůj původ v recipročně chápané spravedlnosti, tzn. v přesvědčení, že člověku je přisouzena odměna za vykonané dobro a trest za spáchané zlo. Děti věří, že tato vzájemnost spočívá v samém základě vesmírného uspořádání. Tyto názory ovlivňují i jejich představu o Bohu, jenž je chápán jako Stvořitel řádu všech věcí, a tudíž i popsané dialektiky odměny a trestu. Bůh bývá přirovnáván k mocnému rodiči, který je přísný a spravedlivý. Zůstává poctivým i navzdory odpuštění, tzn., že trestá i ty, kteří se dopustili zlého, ačkoli měli dobré úmysly. Cesta, jež dětem dovolí uniknout z kleští perfekcionismu či rezignované vzpoury je umožněna nově se objevující schopností sdílet perspektivy druhých a nahlížet na řešení problémů z několika úhlů.⁵⁵ Díky této výbavě mohou děti pochopit, že taktéž Bůh je schopen nahlížet problémy, v nichž se ocitli, z jejich vlastní perspektivy. Toto přesvědčení je zároveň naplňuje nadějí, že Bůh, jenž zná jejich situaci, bude vůči nim vstřícný.“⁵⁶

4.1.2 Stanovení tématu a cíle katecheze

Rozvinutá obětní praxe biblického Izraele spolu s jejím naplněním v oběti Ježíše Krista, kterou jsem předestřel v prvních dvou částech, nabízí pro konkrétní katechezi mnoho témat. Vzhledem k tomu, že „význam je pro tuto věkovou kategorii nesený vyprávěním“ (Fowler),

⁵⁵ Perspektivy dětí tohoto stadia jsou velmi často utvářeny jejich vlastními potřebami, zájmy a přáními, nad která se zatím nedokáží kriticky povznést. Podobně je tomu s vlastními motivy, jež jsou ve srovnání s přáními a potřebami druhých zcela dominantní.

⁵⁶ www.upol.cz/fileadmin/user_upload/CMTF/Katedra_krestanske_vychovy/stadia_viry.rtf.

tedy, že většina toho, co dokáže dítě v tomto věku o Bohu pochopit, je mu odhaleno prostřednictvím příběhu, jsem z předloženého rezervoáru vybral představení oběti na základě příběhu o vyvedení z Egypta (Ex 1–13). Cílem bude seznámit se s tímto příběhem a na jeho podkladě porozumět významu oběti. V situaci „zotročení“ nastává Boží vysvobození prostřednictvím zlomení moci Egypta. To se v posledku děje pobitím všech prvorozených, kteří jsou v Egyptě. Na místě nejstarších synů Izraelců ovšem umírá beránek. Jeho smrt je tedy obětí, to znamená, že na úkor sebe zachrání někoho, kdo je ohrožený.

4.1.3 Osnova biblické hodiny

1. Přivítání a zpěv – Píseň o egyptských ranách,⁵⁷ Svobodná zem,⁵⁸ Posila na cestu⁵⁹
2. Čtení Ex 12,21–31 střídavě po verších
3. Vyprávět biblický příběh o vyvedení z Egypta
4. Hra „Křížová honěná“
5. Výtvarná dílna – udělat si beránka
6. Modlitba na závěr

4.1.4 Jednotlivé body vyprávění⁶⁰

Boží lid žije v otroctví.

Bůh slyší jeho nářek.

Chce jej vysvobodit z Egypta.

Proto posílá Mojžíše k faraónovi: „Propust' můj lid!“

Pyšný vládce neposlechne. Ještě víc Izrael týrá.

Bůh ho proto bude trestat svými ranami: Z vody se stala krev!

„Faraóne, propust' Boží lid!“ – „Nepropustím!“

Všude jsou žáby. – „Nepropustím!“

Z prachu se líhnou komáři. – „Nepropustím!“

V domech bzučí roje much. – „Nepropustím!“

Dobytěk umírá na mor. – „Nepropustím!“

Krupobití ničí úrodu. – „Nepropustím!“

Nenasytné kobylky se valí na Egypt. – „Nepropustím!“

Zatmění slunce. – „Nepropustím!“

Ale Izraelci se chystají na cestu. Na dveřích jejich domů je krev beránka.

⁵⁷ REJCHRT, Luděk: Zpívejte s námi. Vyprávění a písničky z Knihy knih. ENA, Praha 1991, s. 30.

⁵⁸ TICHOTA, Jiří in Svítá. Křesťanské písničky nejen pro mládež. Kalich, Praha 2002, s. 376. Dále jen Svítá.

⁵⁹ HERYÁN, Miroslav in Svítá. S. 177.

⁶⁰ Zpracováno podle REJCHRT, Luděk: Zpívejte s námi. Vyprávění a písničky z Knihy knih. ENA, Praha 1991, s. 28–30.

Děti se ptají: „Proč máme na dveřích krev?“

„V noci půjde anděl Zhoubce do domu Egypt'anů. Tam musí zemřít každý prvorozený pro tvrdost srdce zlého faraóna. Ale náš dům pomine a půjde dál, když podle krve na dveřích pozná, že místo tebe, synku, ano místo tebe už tady zemřel beránek!“

Ta poslední z deseti egyptských ran je nejhorší.

Z egyptských domů je slyšet pláč.

Tisíce hvězd se třpytí na obloze a Egyptem jde anděl s mečem.

Jde podél domů, kde bydlí boží lid a vchází dveřmi, kde nevidí krev.

V každém z těch domů zhasne život nejstaršího chlapce.

Sny faraónův zemře naposled. „Odejděte, propouštím vás!“

Izrael je svobodný, Bůh ho vysvobodil z moci egyptského krále.

Izrael na to nesmí nikdy zapomenout.

4.1.5 Hra „Křížová honěná“⁶¹

Vybereme jednoho hráče jako „babu“. Ostatní se rozutečou. Když ten, kdo mám babu, někoho honí, a jinému hráči se proběhnou mezi ním a jeho kořistí, musí „baba“ honit toho, kdo mu proběhl před nosem. Jakmile mezi pronásledovatelem a pronásledovaným opět vznikne dostatečný prostor, může to další hráč zopakovat. Myšlenka spočívá v tom, že všichni hráči spolupracují, aby „zůstali naživu“. V praxi „křížový běžec“ často svoje možnosti špatně odhadne a dostane babu sám.

Tato hra na babu obsahuje prvek potencionálního sebeobětování. Podstupovali někteří hráči riziko ochotněji než jiní? Pokud chtěli zachránit někoho, komu hrozilo, že dostane babu, znamenalo to větší pravděpodobnost, že ji sami dostanou, pokud je nevysvobodí zase někdo jiný.

Existuje někdo, kdo kdysi vstoupil do hry a zachránil nás. Tato hra se jmenuje „Křížová honěná“, protože ti, kdo chtěli někoho zachránit, museli pronásledovateli zkřížit cestu. Ježíš podobně jako beránek v Egyptě zkřížil cestu našemu pronásledovateli proto, aby nás zachránil.

4.1.6 Výtvarná dílna

Z papíru si každé dítě vystřihne a vymaluje (případně polepí vatou, nejlépe však ovčím rounem nebo jinak dotvoří) beránka, který mu bude připomínat příběh o „obětovaném

⁶¹ Zpracováno podle PINCHBECKOVÁ, Lesley: Hry trochu jinak. Tematické hry k objevování Bible. SAMUEL, Praha 2007, s. 39.

beránkovi“. Během práce na beránkovi lze přečíst pohádku, která se jmenuje „Smaragdová a Diamantová“.⁶²

Po okraji pouště plynuly dvě říčky, jedna krásnější než druhá. Říkalo se jim podle jejich barev – Smaragdová a Diamantová. Jednoho horkého léta zabloudil kdesi v hloubi pouště chlapec. K říčkám dolehlo úpěnlivé volání. „Vodu!“ volal mladý hlas nesený větrem. „Jestli se brzo nenapiju, umřu! Pošlete mi aspoň kapičku!“

Obě říčky se hned rozběhly tím směrem a obě se předháněly, jak dychtivě toužily pomoci. Jenže mezi nimi a tím zbloudilým chlapcem byly žhavé hory písku. A sotva se jich vůbec troufily dotknout, poušť je pohltila a voda se sykotem zmizela.

„To je smůla!“ naříkaly říčky. „Nemůžeme téct pouští, vsáklly bychom se bez užitku... a přitom bychom mu tak strašně rády pomohly!“

V tom k nim oběma promluvil vítr: „Jestli chcete, já vás k němu donesu. Ale budete se muset vzdát svých jmen, i když jsou krásná. Už vám nebudou říkat Smaragdová ani Diamantová. Dokonce už nebudete ani říčky, budete jen voda, voda beze jména a nic víc!“

„Kdepak!“ vykřikla Smaragdová. „To nepřichází do úvahy! Já přece chci, aby ten kluk věděl, kdo ho zachránil, kdo se pro něj obětoval, že jsem to byla já, já, říčka jménem Smaragdová! Jinak to pro mě vůbec nemá cenu!“

A zůstala tam, kde tekla odjakživa, a bude tudy téct až navěky.

„A ty, Diamantová?“ Zeptal se vítr. Druhá říčka tiše vzdychla, až po ní proběhly drobné vlnky. Ale pak si představila umírajícího hochu a dovolila větru, aby si ji vzal. Změnila se v páru, v milióny drobných kapek a nakonec v něžný bílý oblak. Vítr ji zlehka nesl přes poušť... a tam, nad žíznicím chlapcem, se spustil hustý svěží déšť.

4.2. Biblická hodina pro konfirmandy

4.2.1 Charakteristika věku z hlediska náboženské pedagogiky

Kolem 15. roku života nastává přechod z období pubescence do období adolescence. Jedná se o nejdramatičtější období života. Podle teorie stádií víry J. W. Fowlera nastupuje v této době tzv. synteticko-konvenční stadium, pro které je typická víra, tvořená sloučením významů, přesvědčení a hodnot přijatých z různých částí světa dospívajícího člověka. Osobnostní zkušenost světa se nyní rozšiřuje za sféru rodiny. O jeho pozornost se totiž uchází už nejen rodina nebo škola, ale také velmi významně vrstevníci, společnost z ulice, média a také náboženství. Člověk je postaven do polyfonní reality. V nové situaci začíná vnímat víru jako nástroj sloužící k integraci informací a hodnot. Od víry očekává, že mu bude poskytovat

⁶² FISCHEROVÁ, Daniela: Duhová jiskra. Vyšehrad, Praha 1998, s. 106–108.

základ identity a filozofického názoru. Popisovaný stupeň lze nazvat konformistickým, neboť člověk se v něm velmi snadno přizpůsobuje očekávání a posuzování druhých. Dospívající jedinec, nacházející se ve stadiu synteticko-konvenční víry, ještě nemá stabilně strukturovanou identitu ani vyvinutou schopnost zastávat vlastní mínění či vytvářet a udržovat nezávislou perspektivu.

4.2.2 Stanovení tématu a cíle katecheze

Vzhledem k většinové praxi sborů ČCE, totiž, že děti jsou zvány k Večeři Páně (VP) až po konfirmaci, připojil bych pro konfirmandy téma oběti jako následné k tématu o VP, s cílem prohloubit její porozumění a prožívání. Navázal bych přitom na slova ustanovení VP „toto jest mé tělo, které se za vás vydává“ (Lk 22,19; 1K 11,24) a „kdykoli jíte tento chléb, zvěstujete smrt Páně“ (1K 11,26). Oběť znamená vydat se za někoho v jeho prospěch. Konkrétním prospěchem Ježíšovy oběti je „společenství“ s Bohem, které můžeme právě při VP prožívat.

4.2.3 Osnova setkání s konfirmandy

1. Úvodní Píseň: „Kristus Pán když na smrt šel“ nebo „Synové Boží“ nebo „Byl jsi tam“ nebo „Dům zavoní večeří poslední“ nebo „Úžasná láska“ nebo „Spolu lámejme chléb“ nebo „Chleba a víno neseme“⁶³
2. Body pro rozhovor o tématu
3. Jiné formy pro osvojení tématu
4. Závěrečná modlitba

4.2.4 Body pro rozhovor o tématu

Klasická forma katechismů volí styl otázek a odpovědí. V rozhovoru o tématu bych se této formy přidržel, i když nepůjde o jednu správnou odpověď, ale směřování rozhovoru tak, aby se v něm některé důležité aspekty daného tématu „dostaly ke slovu“.

O čem jsme minule mluvili?

O VP a říkali jsme si, že když při VP jíme chleba a pijeme víno, dáváme tím najevo, že se Pán Ježíš za nás vydal na smrt (číst Lk 22,19; 1K 11,24–26). VP je tedy připomínka Ježíšovy oběti na kříži.

Co to je oběť? Jaký má význam? Co znamená dát, dávat oběť, obětovat se? Proč se dávaly oběti? (náprava něčeho, usmíření, poděkování; tak se rovnají vztahy, dochází k přiblížení se)

⁶³ Tyto písně viz zpěvník Svítá.

Co můžu dát jako oběť, obětovat? (co je moje; věci, ale i duchovní skutečnosti jako je čas, představy...)

Co je moje tak, že to můžu dát Bohu, Stvořiteli všeho? (moje jsou jen hříchy a viny)

Vzpomněli byste si na něco o obětech a obětování v Bibli? (Kain a Abel, Abrahám a Izák, beránci v Egyptě, obětování při narození Ježíše...)

Co k obětování bylo potřeba? Jaký mělo dopad?

Starozákonní oběti představovaly způsob, jak se mohl člověk přiblížit k Bohu. Oběť byla mostem mezi Bohem a člověkem a umožňovala jejich vzájemnou blízkost. Bůh přicházel tam, kde mu lidé přinášeli oběti, aby se s nimi setkal a dal jim své požehnání. Oběť byla jídlem na společné hostině.⁶⁴

Byli jste někdy na hostině, na párty? Například svatební nebo narozeninové, pohřební? Přípravovali jste nějakou hostinu, slavnostní nebo společné jídlo? Co všechno je třeba zařídit? Jaké to bylo?

Hostina je radostné setkání. Je to oslava. Ale máme přitom vědět, že to, abychom se mohli dobře najíst, je umožněno obětí. Nejdřív musí zvíře nebo rostlina zemřít, abychom ji mohli sníst. Takže se neobětuje kvůli Bohu, ale kvůli lidem, kvůli našemu pokrmu. My už neobětujeme zvířata, plodiny, ale většinou jen nakupujeme předpřipravené suroviny. „Obětuje“ někdo jiný: obří pekárna, jatka. Zkuste si upéct chleba, jeden den chleba nejíst (příp. žádné pečivo).

Byli jste při tom, když dědeček nebo babička zabíjeli slepici/kuře/králíka? Jaký je rozdíl v zabíjení na jatkách a v tom, když zabíjí hospodář? (hospodář má vztah, o zvíře se staral)

Kdo komu přináší oběti – lidé Bohu, nebo Bůh lidem?

Ve Starém i Novém zákoně se setkáme s obojím. Ve Starém zákoně je běžnější to, že lidé přinášejí oběti Bohu, ale najdeme zde i opačné pojetí (číst Lv 17,11 – Bůh dává krev na oltář za účelem smíření). V Novém zákoně dává především Bůh jako oběť svého Syna (číst Ř 8,32), ale najdeme zde také výzvy, že i my máme přinášet oběti Bohu (číst Ř 12,1). Ježíš byl vzat, požehnan, lámán a dáván – jako chleba. Podobně i my jsme vybráni, požehnáni, čas od času lámáni – proměňováni bolestnými zkušenostmi, a pak nově dávání – nově můžeme dávat druhým.

Jak můžeme dnes, když už nezabíjíme obětní zvířata, přinášet Bohu oběti?

⁶⁴ Ve starozákonním Izraeli neexistovala profánní „zabijačka“, veškeré porážení dobytka bylo obětování (Lv 17,3–7).

Podobně jako Ježíš, který Bohu neobětoval něco, ale sám sebe. Tedy oběti Bohu můžeme dávat tím, že se budeme zříkat svých nároků a sloužit lidem (číst Fp 2,5–7; dále pro inspiraci je možno uvést Ř 15,16; Fp 2,17; 1Pt 2,5).

Co můžeme Bohu dát, obětovat?

De facto jen své „hříchy“, nedokonalost, nespokojenost, ovšem obecně vše, co vlastníme. V duchovním životě je určitou podobou také půst (od všeho, na čem vzniká člověku závislost = zřeknutí se) a „almužna“ čili skutky milosrdenství praktické i duchovní. Cokoli jste učinili /dali/ jednomu z těch nejmenších/nejnepříjemnějších/nejblbějších, mně jste učinili/dali. Někdy se pro milosrdenství s druhým (= Ježíšem) mohu zříci i (části) vlastního plánu – pro dobro druhého.

Jak přijímáme oběť od Boha?

Účástí na VP, které se také říká „přijímání“. Oběť Ježíše Krista si připomínáme a přijímáme při společném jídle. Tady je Bůh přítomný na hostině se svým lidem a dává nám své požehnání. Kristus nám svou obětí získal místo u Božího stolu. „Přišel jsem, aby měli život a měli ho v hojnosti“ – jako je chléb základní potravinou, tak je i VP vedle Božího slova základní podobou přicházení Boha k člověku.

4.2.5 Jiné formy pro osvojení tématu

Evert Jonker nabízí šedesát devět pracovních forem se zaměřením buď na biblický text, nebo na svět prožitků a života účastníků.⁶⁵

Jednou z forem je stanovit si klíčová slova, se skupinkou vybrat 2–3, která nějak promlouvají, a s nimi pak možno: vypsát synonyma a kontrasty, doplnit je do vět, jmenovat k nim asociace, promyslet jejich charakteristiky, typické výroky a přísloví, sdělit si zkušenosti.

K prožití a prohloubení těchto slov může pomoci jejich vnímání jako symbolů, které odkazují „k jiné rovině bytí“.⁶⁶ Jako vhodná klíčová slova k tomuto tématu se nabízejí: „chleba“, „víno“, „tělo“, „krev“, „oběť“, „kalich“ a „beránek“. Ke každému z nich je možné najít samostatné heslo v Lurkerově „Slovníku biblických obrazů a symbolů“. Na základě těchto hesel lze společně symbol představit a namalovat nebo jinak výtvarně zpracovat (zkombinovat malování a koláž). Tvoření podbarvit hudbou. Na závěr je třeba sdílet dojmy z tvoření i dojmy z výtvorů.

⁶⁵ JONKER, Evert: Aby se slovo dostalo ke slovu. Podněty pro tvořivou katechezi. Eman, Benešov 2006, s. 43.

⁶⁶ LURKER, Manfred: Slovník biblických obrazů a symbolů. Vyšehrad, Praha 1999, s. 14.

4.3 Biblická hodina pro dospělé

Pro biblickou hodinu dospělých jsem z bohatého rezervoáru obětní tematiky vybral přiblížení motivu Ježíšovy smrti pomocí oběti červené krávy (*para aduma*). Vlastní provedení této biblické hodiny by po úvodním přivítání, zpěvu a modlitbě mohlo vypadat následovně:

4.3.1 Biblický výklad

Novozákonní pokusy o vyjádření smyslu Ježíšovy smrti užívají často terminologii převzatou ze starozákonních obětních rituálů. Jeden z těchto pokusů představuje také autor 1. listu Petrova, který zmiňuje naše vykoupení „převzácnou krví Kristovou. On jako beránek bez vady a bez poskvrny byl k tomu předem vyhlédnut před stvořením světa a přišel kvůli vám na konci časů.“ (1Pt 1,19.20). Představa o „vykoupení krví beránka bez vady a bez poskvrny“ je kumulací několika starozákonních obětních metafor. Jednak odkazuje na rituál s krví velikonočního beránka (*pesach*), který v Egyptě „vykoupil“ prvorozené Izraele (srov. Ex 13,15), jednak na obětní zvíře bez vady a bez poskvrny, které je touto formulací charakterizováno v Nu 19,2–3: „Mluv k Izraelcům, ať k tobě přivedou červenou krávu (*para aduma*) bez vady a bez poskvrny, na niž dosud nebylo vloženo jho. Předáte ji knězi Eleazarovi; ten ji vyvede ven z tábora a za jeho přítomnosti bude poražena.“

Interpretace Ježíšovy smrti pomocí symboliky velikonočního beránka je dostatečně známá, proto se zaměřím na druhou část metafory, která patrně odkazuje na symboliku červené krávy. Slavný rabín prvního století n. l. Jochanan ben Zakaj zakazoval rituál s červenou krávou zkoumat, neboť měl za to, že poměřovat Boží rozhodnutí lidskými soudy znamená profanaci Stvořitele. Tento záhadný rituál má ještě jeden novozákonní ohlas: „Jestliže již pokropení krví kozlů a býků a popel z jalovice posvěcuje poskvrněné a zevně je očišťuje, čím více krev Kristova očistí naše svědomí od mrtvých skutků k službě živému Bohu! Vždyť on přinesl sebe sama jako neposkvrněnou oběť Bohu mocí Ducha, který nepomíjí.“ (Žd 9,13–14).

Očistný účinek Kristovy oběti je zde srovnáván s očistným účinkem dne smíření, během kterého byla přinášena oběť kozla a býka (Lv 16,6–10) a dále s očistným účinkem popela z jalovice. Ovšem překlad „jalovice“ se mi zde nejvíce vhodný, neboť hebrejské slovo kráva (*para*) evokuje plodnost (P-R-H), zatímco české slovo „jalovice“ jalovost tedy neplodnost. Slovní vazbu, která charakterizuje toto výjimečné zvíře, lze přeložit jako „dokonale červená kráva, která na sobě nemá vadu“ (Nu 19,2). Podle židovské tradice musela být tato kráva tříletá, tedy v plné síle. Navíc hebrejský termín pro jalovici je *egla*. Tato červená kráva má tedy stejnou charakteristiku jako Kristus, je „bez vady a bez poskvrny“.

Rituál s popelem červené krávy má v rámci Starého zákona paralelu v rituálu se „dvěma ptáky“ (Lv 14,1–7; 49–53), který představoval smířcí obřady pro malomocenství (v. 53), zatímco popel z červené krávy očišťoval nečistotu způsobenou kontaktem s mrtvým (Nu 19,11.17). Nečistota skrze kontakt s mrtvým představovala závažné ohrožení kultické integrity, pokud by nedošlo k jejímu očištění, byla by poskvrněna Hospodinova svatyně (verše 13 a 20) a tím by byla ohrožena Hospodinova přítomnost uprostřed lidu.

Oba rituály měly dvě základní očištné složky – krev a pramenitou (doslova „živou“) vodu (Lv 14,5.50; Nu 19,17). V případě rituálu „dvou ptáků“ figuruje navíc živý pták, který je vypuštěn do pole a odnáší tak sebou „hřích“, podobně jako v rituálu dne smíření je vyslán do pouště kozel pro Azázela (Lv 16). V případě červené krávy je navíc to, že kráva je zpopelněna a její popel je uchován pro opětovnou přípravu očištné vody. Jednou provedený rituál s červenou krávou tedy zajišťoval, skrze uchovávání jejího popela, očištění i do budoucna (Nu 19,9). Podobně také Ježíšova oběť zajistila očištění „jednou pro vždy“ (*efhapax*). Tento rys přetrvávajícího očištného účinku tvoří další paralelu mezi obětí červené krávy a obětí Ježíše Krista.

Patrně nejzáhadnější motiv z pasáže *para aduma* je, že popel z obětované krávy, užitý k přípravě očištné vody, slouží k očištění těch, kdo se poskvrnili dotykem mrtvoly, zatímco vše, co souvisí s rituální přípravou tohoto popela, jakož i vlastní dotyk očištné vody, znečišťuje (v. 7–10; 21). Podobně je poskvrněn také ten, kdo vyháněl kozla pro Azázela (Lv 16,26.28). Zřejmě zde funguje „homeopatická zásada“ *stejně stejným*, tedy představa, že to, co způsobovalo znečištění, může ho i napravit.

Dokonale červená kráva bez jediné skvrny evokuje touto svojí červeností krev, která má navíc v hebrejštině stejný slovní základ jako červená (*aduma – dam*). Krev byla pokládána za nositelku života. Nejnápadnější vlastnost krve, její červenost, byla považována za esenci jejích schopností, z tohoto důvodu se věřilo, že každá jiná červená látka je také životodárnou. Červená kráva v tomto smyslu ztělesňuje plnost životní síly, která ještě nebyla ujařmena („dosud na ni nebylo vloženo jho“). Tato životní síla se má patrně skrze její popel smíchaný s „živou vodou“ přenést na toho, kdo se „nakazil smrtí“ kontaktem se zemřelým.

Na tomto rituálu je také pozoruhodné, že obětní zvíře bylo ženského rodu. Možná to souvisí s tím, že tato kráva měla zastupovat celou obec Izraele: „Mluv k Izraelcům, ať k tobě přivedou červenou krávu“ (Nu 19,2). Izrael jako celek je často pojednáván v ženském rodě, protože je nevěstou Hospodina. Snad byla tato kráva obětována na místo obvyklého mladého býčka, který se používal při běžné oběti za hřích (Lv 4,13.14). Konkrétní očišťování jednotlivce poskvrněného při mrtvém se provádělo skrze očištnou vodu, která se připravovala

z popela této oběti, zastupující celou obec Izraele. Podobně Ježíšova oběť, která „očistí naše svědomí od mrtvých skutků k službě živému Bohu“ má „vše-obecný“ dosah, který může být uplatněn na každého z nás.

4.3.2 Diskuse k tématu

Otázky pro následný společný rozhovor:

1. Co všechno vyjadřuje slovo „oběť“?
2. Jak nám starozákonní obětní systém pomáhá pochopit význam Ježíšovy smrti?
3. Čím je metafora oběti při interpretaci Ježíšovy smrti nahraditelná?
4. Kde má naopak dodnes svoje nezastupitelné místo?
5. Proč má Ježíšova smrt univerzální dosah?

5. Závěr

V této práci jsem se snažil nastínit a v několika motivech uchopit rozpětí velmi širokého fenoménu, který představuje „oběť“ v rámci Starého a Nového zákona. Protože se biblické oběti ve svém obsahu, záměru i způsobu vykonávání velmi liší, vymezil jsem toto pole nejdříve terminologicky, poté jsem uvedl aspekty, které se týkají všech druhů obětí, a nakonec se pokusil o vystižení jejich celkového významu. Dále jsem věnoval hlubší pozornost těm druhům obětí, které se terminologicky promítají do vyjádření významu Ježíšovy smrti. Závěrečnou kapitolu této části tvoří reflexe novozákonních výzev k přinášení obětí jako součást následování Ježíše Krista. Tím vznikl rezervoár biblicko-exegetického materiálu na téma „oběť“, který lze jako „polotovár“ využít pro katechetické výstupy, které se tohoto tématu nějak dotýkají. V poslední části předkládám ukázky biblických hodin pro tři různé věkové kategorie, které jsou rozpracováním a praktickým doplněním vytěžených podnětů.

Oběť představuje důležité téma biblické teologie a tím i křesťanského vyučování. Tato důležitost není umenšena zneužitím, které chtělo skrze oběti Bohem manipulovat nebo si na jejich základě něco na Bohu nárokovat, popřípadě jimi alibisticky omlouvat vlastní hříchy. Obětní teologie, kterou lze vypořádat v kultických textech Starého zákona, má blízko k představám o Bohu, které najdeme také v Novém zákoně. Pro křesťanskou teologii mají tyto texty trvalý význam jako nepostradatelné svědectví o Bohu, který se skrze ně dává poznat svému lidu.

6. Literatura

BEAUMONT, Mike: ABC Bible. Česká biblická společnost, Praha 2007

BENOIST, Luc: Znaky, symboly a mýty. Victoria Publishing, Praha 1995

BIČ, Miloš: Ze světa Starého zákona II. Kalich, Praha 1989

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Podle ekumenického vydání z r. 1895. Biblická společnost v ČSR, Praha 1990

FISCHEROVÁ, Daniela: Duhová jiskra. Vyšehrad, Praha 1998

GESENIUS, Wilhelm: Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament. Verlag von F.C.W.Vogel, Leipzig 1899

HELLER, Jan: Oběť a Boží tvorstvo. In: Getsemany 61/1996

HOLUB, Josef: Stručný slovník etymologický jazyka československého. Československá grafická unie, Praha 1937

JANOWSKI, Bernd und WELKER, Michael (Hrsg.): Opfer, Theologische und kulturelle Kontexte. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 2000

JONKER, Evert: Aby se slovo dostalo ke slovu. Podněty pro tvořivou katechezi. Eman, Benešov 2006

LURKER, Manfred: Slovník biblických obrazů a symbolů. Vyšehrad, Praha 1999

NANDRÁSKY, Karol: Nie zástupná obeť, ale čin lásky. In: Křesťanská revue 8/2005

PINCHBECKOVÁ, Lesley: Hry trochu jinak. Tematické hry k objevování Bible. SAMUEL, Praha 2007

PÖHLMANN, Horst Georg: Kompendium evangelické dogmatiky. Mlýn, Jihlava 2002

PRAŽÁK, Josef M., NOVOTNÝ, František, SEDLÁČEK, Josef: Latinsko-český slovník. Československá grafická unie, Praha 1935

PROSECKÝ, Jiří a spol.: Encyklopedie mytologie starověkého Předního východu. Nakladatelství Libri, Praha 2003

REJCHRT, Luděk: Zpívejte s námi. Vyprávění a písničky z Knihy knih. ENA, Praha 1991

ŘÍČAN, Pavel: Cesta životem. Panorama, Praha 1990

STEHLÍK, Ondřej: Ugaritské náboženské texty. Vyšehrad, Praha 2003

Svítá. Křesťanské písničky (nejen) pro mládež. Kalich, Praha 2002

Internetový zdroj:

www.upol.cz/fileadmin/user_upload/CMTF/Katedra_krestanske_vychovy/stadia_viry.rtf.

Počítačový program: Bible Works for Windows. Version 6.0.005y